

الگوی توسعه اقتصادی سواحل مکران با در نظر گرفتن ملاحظات اجتماعی و امنیتی

سید مهرداد آل احمد^۱

زانا مظفری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۹

تاریخ ارسال: ۱۳۹۹/۰۳/۱۰

چکیده

سواحل مکران در جنوب شرق کشور طی سال‌های گذشته مورد توجه دولت و نیروهای مسلح کشورمان قرار گرفته است. دسترسی به آب‌های آزاد و گسترش تجارت با کشورهای منطقه و فرامنطقه از زمینه‌های توجه اقتصادی و توسعه‌ای به این سواحل است. هدف تحقیق حاضر ارائه الگوی توسعه اقتصادی سواحل مکران با در نظر گرفتن ملاحظات امنیتی و اجتماعی می‌باشد. بدین منظور با استفاده از روش مصاحبه و پرسشنامه، ساختارهای اصلی و کلیدی (اقتصادی، نهادی، فرهنگی - اجتماعی، استراتژیک و ژئوپولیتیک) شناسایی گردید که هر کدام از این ساختارها شامل مولفه‌هایی می‌باشند که در میان تمام مولفه‌های استفاده از رهنمودهای مقام معظم رهبری، توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل؛ استفاده از منابع و سرمایه‌های بومی و محلی منطقه، همراه نمودن نهادهای غیر رسمی منطقه با اهداف توسعه اقتصادی و فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبی‌زی پروری در منطقه مکران از درجه اهمیت بیشتر برخوردار می‌باشند. در پایان تحقیق چهار اولویت کلی برای مدل توسعه مورد نظر در نظر گرفته شد که هر یک از اولویت‌ها شامل راهکارهای عملیاتی تفصیلی می‌باشد. در پایان نظرات پیشنهادی خبرگان در رابطه ۲۲ راهکار کلیدی مرتبط با توسعه اقتصادی سواحل مکران ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: دریا و سواحل، منطقه مکران، توسعه اقتصادی، مصاحبه

^۱ رئیس اسبق دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نداجا. (mehرداد.a4303@chmail.ir)

^۲ استادیار، گروه اقتصاد، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، کردستان، ایران. نویسنده مسئول.

(zana.mozaffari@yahoo.com)

۱. مقدمه

سواحل هر کشور از نظر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی اهمیت خاصی دارند، زیرا از یک سو بیشتر سطح زمین را اقیانوس‌ها و دریاها تشکیل داده‌اند و از سوی دیگر، بسیاری از تأسیسات و سازه‌های زیربنایی در مناطق ساحلی قرار دارند. سواحل در حال حاضر، به صحنه رقابت بیش‌ازپیش کشورها برای حرکت پرشتاب در مسیر توسعه بدل شده‌اند. دلیل این رقابت پرشتاب، ظرفیت‌های کم‌نظیری است که در این عرصه وجود دارد. از همین رو، اهمیت توسعه سواحل در حال حاضر برای کشورها به شکل فزاینده‌ای در حال رشد است. هرچند تحقق این مهم نیازمند پیش‌بینی و تدارک یک سلسله سازوکارهای مقدماتی است که از جمله مهم‌ترین این سازوکارها، می‌توان توجه جدی به مقوله تحقیقات علمی دریایی قبل و در جریان فرایند توسعه سواحل به شمار آورد. اهمیت، جذابیت و ظرفیت‌های کم‌نظیر نهفته در مناطق دریایی و سواحل کشورمان، از جهات گوناگون غیرقابل انکار است. به جرأت می‌توان گفت، سواحل مکران، در مورد دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی، تحصیلی، حمل‌ونقل و امکانات رفاهی، با ضعف شدید مواجه است. به‌طوری‌که سالیان متمادی است، منطقه سواحل مکران در دسته مناطق محروم یا کمتر توسعه‌یافته قرار گرفته است و ساکنان آن همواره با مشکلات بسیار جدی برای رفع حداقل نیازهای بهداشتی، معیشتی و اقتصادی خود مواجه هستند و این به‌تنهایی عامل مهمی جهت عدم استقبال از سکونت در این مناطق است.

بر اساس سیاست‌های کلی ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری به قوای سه گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام، اقتصاد مقاومتی به صورت زیر تعریف می‌شود:

اقتصاد مقاومتی اقتصادی متکی به دانش و فناوری عدالت بنیان، درونزا و برون‌گرا، پویا و پیشرو می‌باشد. تحقیق حاضر به جنبه‌هایی از اقتصاد مقاومتی مانند (درون‌زا - برون‌نگر، عدالت بنیان و پیشرو) که به صورت مشخص تری می‌تواند در توسعه سواحل مکران و توسعه ج.ا. ایران از این طریق کاربرد داشته باشد، تاکید دارد. از جمله سیاست‌های ابلاغی قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج.ا. ایران (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۶) که همگی با توسعه مکران می‌توانند محقق شوند؛ بایستی به موارد زیر اشاره نمود:

- ۱- تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات همچون منابع مالی، سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی
- ۲- محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق، استان‌ها و به کارگیری ظرفیت و مزیت‌های متنوع در جغرافیایی طبیعی مناطق کشور
- ۳- حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده
- ۴- توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های نوین و پیشرفته
- ۵- مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز

۶- توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه همسایگان.

دریاها و سواحل پتانسیل فوق‌العاده‌ای در روند اجرای اقتصاد مقاومتی خواهند داشت و می‌توانند بخش بزرگی از اهداف اقتصادی کشور را محقق سازند. به‌طوری‌که علاوه بر ایجاد ارزآوری از طریق درآمد زایی درآمدزایی، ارزآوری، ایجاد اشتغال، تأمین نیازهای ساکنان بومی (مانند خدمات رفاهی، جاده و...)، و بسیاری از موارد اقتصادی دیگر، به حفظ و ثبات بافت جمعیتی شهرهای ساحلی نیز قوام بخشند. توسعه صنعت گردشگری با بهره‌گیری از جاذبه‌های دریا نیز از جمله برنامه‌های پردرآمدی است که می‌تواند در مسیر اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به مسئولان کمک کند. با نگاهی به الگوی اقتصادی کشورهای حاشیه خلیج فارس همچون امارات متحده عربی، در می‌یابیم؛ مقامات این کشور چگونه توانسته‌اند با بهره‌گیری از پتانسیل‌های دریا و حتی بیابان‌های ساحلی خود توانسته‌اند از محل صنعت گردشگری کسب درآمد کنند و از این طریق انگیزه‌های سرمایه‌گذاری خارجی را برای صاحبان سرمایه به وجود آورند.

سواحل مکران در جنوب شرق ایران، به دلیل موقعیت و ویژگی‌های استراتژیک آن از اهمیت زیادی برخوردار است. به‌طوری‌که این سواحل دارای قابلیت‌ها و توانمندی‌های ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی مهمی است. لیکن در طی دهه‌های اخیر به دلیل تمرکز بیشتر بر بنادر و سواحل خلیج فارس از این قابلیت‌ها استفاده نشده است. بررسی وضعیت کشورهای جهان نشان می‌دهد که تمام مناطقی که دسترسی حتی اندکی به دریا دارند، به‌منظور بیشترین استفاده از آن برای دستیابی به توسعه پایدار خویش تلاش کرده‌اند. چه عواملی باعث شده که ما نتوانیم از این مزیت دسترسی به آب‌های آزاد بهره‌ای لازم را ببریم؟ دریا هیچ‌گاه در اقتصاد و سیاست ما جایگاهی متناسب با اهمیت خود نداشته است. شاید علت آن، شرایط خاص جغرافیایی فلات ایران بوده است که ساکنان آن توجه چندانی به دریا نداشته، و از طریق راه‌های زمینی به گسترش میدان تجارت و سیاست خود پرداخته‌اند. مسئله اصلی، نوع نگاه به دریا است. اهمیت دریا همواره برای همان مقام معظم رهبری (مدظله) مورد توجه بوده و خوشبختانه امروز نگاه ایشان برای پیشرفت کشور به دریا است. با توجه به سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و ضرورت توجه به نقش دریا در اقتصاد کشور و افزایش سهم اقتصاد دریا از تولید ناخالص داخلی کشور به‌طوری‌که بایستی در طی این برنامه ۱۰ درصد از GDP از دریا و فعالیت‌های اقتصادی مربوط به آن باشد. بررسی شاخص‌های مختلف آماری کشور بیانگر اهمیت و تفاوت‌های آشکار این منطقه با دیگر مناطق کشورمان است و اگر نگاه دقیقی به سطوح پایین شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی منطقه داشته باشیم، در خواهیم یافت که تأثیر این عوامل در بروز تهدیدات داخلی و خارجی نقش تعیین‌کننده‌ای را بر عهده دارد. با توجه به مطالب بیان شده، می‌توان اظهار داشت که وضعیت درآمدی، رفاهی و اجتماعی نه‌تنها از میانگین بین‌المللی پایین‌تر بوده بلکه از لحاظ میانگین کشوری نیز در سطح پایینی قرار گرفته است. پس منطقه سواحل مکران از لحاظ شاخص‌های توسعه در وضعیت پایین و نامناسبی قرار دارد. و با توجه به وجود پتانسیل و ظرفیت‌های ویژه توسعه سواحل مکران مسئله اصلی این تحقیق عدم توسعه‌یافتگی و معضل اقتصادی و معیشتی مردم منطقه سواحل مکران می‌باشد.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش^۱

۱-۲. امنیت و توسعه اقتصادی

توسعه ملی فرآیندی همه جانبه است که در ابعاد گوناگون؛ توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اکولوژیکی و ارتباطات متقابل آن‌ها را در بر می‌گیرد به گونه‌ای که هر کدام از ابعاد این فرآیند در ارتباط مستمر با ابعاد دیگر قرار دارند و کنش و واکنش و تاثیر متقابل یکدیگر را کامل و یک پیکره واحد به نام توسعه ملی را پدید می‌آورند. توسعه ملی و امنیت دارای ارتباطات متقابل می‌باشند، توسعه و امنیت دو فرآیند وابسته به یکدیگر می‌باشند که با وجود یکی از آن‌ها مقدمات اجرایی شدن دیگری فراهم می‌گردد و برعکس. وجود بی‌عدالتی‌های جغرافیایی و توسعه نامتوازن بخش‌های جغرافیایی کشور ممکن است موجب آسیب همبستگی و وحدت ملی شده و منجر به بروز تحرکات واگرایانه به‌ویژه در مناطق قومی - مذهبی شود. زیرا در این بخش برادران اهل سنت آن هم با با گرایش‌ها مختلف (حمبلی، مالکی، شافعی، حنفی و حتی وهابی) حضور دارند

دیدگاه آماده سازی سرزمین و دیدگاه‌های مانند آن، دسترنج سختی‌های اقتصادی - اجتماعی و سرانجام سیاسی در اروپا و آمریکای شمالی، و در فرایند جنگ‌های جهانی اول و دوم هستند که دولت مردان را به ناچار به‌منظور نگه داری کشور، یا یگانگی سرزمین کشورشان، به برگزیدن سیاست‌های آمیشی، یا اجتماعی سیاسی تر راهنمایی کرده‌اند. رسیدگی به وضع مردم تنگ دست و ناراضی، پس ماندگی زیاد، تنها با تحقق رشد اقتصادی عملی نمی‌شود. بنابراین پس از جنگ‌های اول و دوم و دیدن پیامدهای ویرانگر دآوری‌های نابرابر و تنگ دستی در سراسر جهان، برنامه‌هایی مبتنی بر ویژگی‌های اجتماعی در تمام جهان روا شد و امنیت جهانی در توسعه‌ی جهانی دیده شد و به این انگیزه بود، که سازمان ملل متحد بنا بر دو آرمان ریشه‌ای «امنیت» و «توسعه» بنیان یافت. ایجاد توسعه و امنیت پایدار، از جمله نیازهای بایسته‌ی انسان بوده، که بایدهای زندگی کردن و فرایند توسعه‌ی پایدار جامعه‌ها می‌باشد. امنیت و توسعه، نه تنها دو موضوع بایسته و پیوسته‌ی یکدیگرند، بلکه، در هر منطقه جنبشی پویا و فراگیر است (لطفی فر و یغفوری، ۱۳۹۱).

امنیت یکی از بنیادی ترین نیازهای هر جامعه و مهم‌ترین عامل دوام زندگی اجتماعی است. امنیت انسانی، متأثر از طیف‌های مختلفی همچون امنیت غذایی، بهداشتی، آموزشی، رفاهی، روانی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی

^۱ در راستای مروری بر ادبیات پژوهش، ابتدا به موضوع دریا و سواحل، اهمیت و کارکردهای آن‌ها پرداخته شد. در قسمت بعدی فعالیت‌های دریایی معرفی و در ادامه قدرت افکنی و توسعه عمق دفاعی از طریق دریا توضیح داده شد. در ادامه ویژگی‌های اقتصادی و ژئوپولیتیکی شمال اقیانوس هند و دریای عمان مورد بررسی قرار گرفت. در قسمت‌های بعدی به معرفی منطقه مکران پرداخته شد و ویژگی‌های ژئوپولیتیکی و ژئواستراتژیکی منطقه مکران، همچنین ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه مکران ارائه گردید. در ادامه مفهوم توسعه و مبانی نظری عوامل موثر بر توسعه اقتصادی بیان گردید سپس مدل توسعه اقتصاد مقاومتی مورد بررسی قرار گرفت. قسمت دیگر به بررسی اسناد بالا دستی و طرح‌های توسعه اقتصادی تدوین یا اجرا شده در منطقه مکران اختصاص یافت. در ادامه تجربه توسعه اقتصادی منطقه پارس جنوبی (عسلویه) ارائه گردید. در بخشی دیگر نقش‌های تسهیل‌گری توسعه فرهنگی، اجتماعی (از جمله ترتیبات نهادی) و دفاعی - امنیتی در توسعه اقتصادی تحلیل گردید... (به دلیل محدودیت تعداد صفحات مقاله مختصری از ادبیات تحقیق ارائه گردیده است).

و... می‌باشد. خلل در نام تأمین کننده نیازمندی‌های انسانی می‌تواند منجر به ایجاد چالش، تهدید و نا امنی برای ساختار حاکمیت گردد. هر چند در بررسی مفهوم امنیت باید نسبی بودن آن را مدنظر قرار داد، اما امنیت همواره تابعی از دو متغیر «فرصت» و «تهدید» است؛ به همین منظور اتخاذ سازوکارهای مناسب، مدیریت بهینه، همچنین بهره‌گیری از فرصت‌های موجود توسط دولت‌ها می‌تواند نقش مؤثری در توسعه و رفع نیازهای انسانی داشته باشد که این مهم در حذف بسترهای ناامنی ناشی از تهدیدها آثار مطلوبی دارد. کشورهایی که در مسائل مختلف زیربنایی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... گرفتار توسعه نیافتگی هستند، طیف گسترده‌ای از مسائل می‌تواند زاینده تهدیدهای امنیتی آن‌ها باشد (بایوردی، ۱۳۸۸: ۱۷۴).

از جمله نظریاتی که در زمینه برخورد با تهدیدها و کاهش ضریب آسیب‌پذیری امنیتی مطرح شده، نظریه توسعه‌محور است که بر مقوله‌های اقتصادی و غیرراهبردی مبتنی می‌باشد؛ به‌باور «مک نامارا»^۱، جوهر و ذات امنیت، «پیشرفت» می‌باشد؛ به‌گونه‌ای که همگام با توسعه و ترقی این مفهوم (پیشرفت)، می‌توان شاهد تقویت و توسعه امنیت بود. وی تعریف سنتی از امنیت را به باد انتقاد گرفته و استدلال کرد: منابع تأمین سطح مطلوب امنیت برای دولت آمریکا، در کنار متغیرهای نظامی، باید از طریق توجه و تأکید بر مؤلفه‌های رشد اقتصادی و سیاسی چه در داخل آمریکا و چه در کشورهای در حال توسعه تأمین شود. (عدنلیب، ۱۳۸۰: ۹۵) از نظر وی، جامعه‌ای که فاقد سطح توسعه‌یافتگی مطلوبی باشد، همواره در معرض بروز بحران‌های ناشی از ناامنی قرار دارد؛ چون پیامدهای ناشی از ناامنی اقتصادی و فقر، یعنی بی‌اعتمادی، تنش داخلی و خشونت که مستقیماً در جامعه انعکاس می‌یابد. با توجه به این دیدگاه، افزایش روند توسعه می‌تواند تهدیدهای امنیتی برای مناطق توسعه و رشد یافته و حتی کل کشور را کاهش دهد. از آنجا که سیاست توسعه و پیشرفت در قبال تهدیدهای امنیتی در بعد داخلی کارایی بیشتری در مقابل تهدیدهای خارجی دارد، می‌توان با بسترسازی مشارکت دادن کشورهای متعدد در روند این توسعه و بهره‌مند ساختن آن‌ها از منافع مادی توسعه، از ظرفیت این کشورها نیز بهره جست.

هدف اصلی و تغییر ناپذیر هر حکومت ملت پایه، بقای ملی بوده که این مهم در گرو امنیت ملی است و این مسئله نیز از میزان توانایی حکومت در حفظ وحدت ملی، توسعه متوازن منطقه‌ای و در نهایت رضایت شهروندان متأثر است. از این رو یکی از مهم‌ترین عواملی که امنیت یک کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد وجود نابرابری-های فضایی^۲ بین مناطق مختلف جغرافیایی آن کشور است (احمدی پور و رومینا، ۱۳۸۶: ۹۱). چنان که این نابرابری‌ها، به‌ویژه بین مناطق مرکزی و پیرامونی می‌تواند شکاف‌های سیاسی را عمیق‌تر کند و ناراضی‌

^۱ Mak Namara

^۲ مسئله نابرابری در بسیاری از کشورها چالشی اساسی در مسیر توسعه می‌باشد؛ به‌ویژه برای آن دسته از کشورها که قلمرو حاکمیت آن‌ها مناطق جغرافیایی وسیعی را شامل می‌شود. این نابرابری‌ها، تهدیدی جدی برای حصول توسعه متعادل و متوازن مناطق است و دستیابی به وحدت و یکپارچگی ملی را دشوار می‌نماید. مردمی که در مناطق پیرامونی کشورها زندگی می‌کنند، معمولاً از کانون توجه برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های توسعه به دور هستند؛ همین امر سبب می‌شود سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها تنزل یابد

ناحیه‌ای را موجب گردد (درایسل و بلیک، ۱۳۷۳: ۲۲۰). از طرف دیگر توسعه و حرکت به سوی آن به تقویت مبانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت ملی در کشور می‌انجامد و امنیت ملی نیز، یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه ملی را فراهم می‌آورد (احمدی پور و همکاران، ۱۳۸۶). کشور ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست. در قوانین مختلف جمهوری اسلامی، اصل برابری و ارتباط میان توسعه متوازن و امنیت ملی مورد توجه قرار گرفته است. بنابر اصل نوزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و نژاد، زبان و مانند این‌ها سبب امتیاز نخواهد بود. در اصل چهل و هشتم قانون اساسی آورده شده است که در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد، به طوری که در هر منطقه به فراخور نیازها و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم در دسترس باشد. همچنین در سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم انداز (بند ۱۴)، تقویت امنیت و اقتدار ملی با تکیه بر رشد اقتصادی، مشارکت سیاسی و تعادل منطقه‌ای مورد توجه قرار گرفته است. در برنامه‌های اول تا چهارم توسعه کشور نیز همواره بر برقراری عدالت اجتماعی، تعادل و توازن منطقه‌ای و اصلاح ساختار فضایی توسعه کشور تأکید گردیده است. در ماده ۷۵ قانون برنامه چهارم توسعه، توسعه مناطق مرزی با هدف تقویت همگرایی‌های ملی و پیوند مناطق مرزی با اقتصاد ملی و فراملی مورد توجه قرار گرفته است و در بخش پنجم همان قانون (ماده ۱۱۹) نیز با عنوان تأمین مطمئن امنیت ملی و به منظور ارتقاء امنیت عمومی، دولت را به توسعه مشارکت همه‌جانبه همه ایرانیان بر اساس حق برابر شهروندی، در نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و مدیریت اجرایی کشور و همچنین حفظ و ارتقاء منزلت اجتماعی گروه‌های مختلف مردم و پیشگیری از بحران منزلتی موظف نموده است (اطاعت و موسوی، ۱۳۹۰: ۷۶).

۲-۲. نقش سرمایه اجتماعی در توسعه اقتصادی

سرمایه اجتماعی از مفاهیم اجتماعی نوینی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مدرن مطرح گردیده است. طرح این رویکرد در بسیاری از مباحث اقتصادی نشان دهنده اهمیت نقش ساختارها و روابط اجتماعی بر متغیرهای اقتصادی است. همان‌طور که بیان شد سرمایه‌ی اجتماعی بر مبنای اعتماد بنا شده است و هر چه سرمایه‌ی اجتماعی بالاتر باشد اعتماد میان افراد هم بالاتر است و متعاقباً اعتماد میان دولت و مردم هم بالاتر است بر همین مبنا می‌توان گفت که در حالت وجود سرمایه‌ی اجتماعی بالاتر عملکرد دولت بهتر شده و تأثیر سیاست‌های دولتی بر اقتصاد افزایش می‌یابد (علمی و همکاران، ۱۳۸۴).

سید دارایی هر فرد نحوه تخصیص دارایی‌های او را نشان می‌دهد، به طوری که فرد تصمیم می‌گیرد که چه مقدار از دارایی‌های خود را مصرف کند و چه مقدار از دارایی‌های خود را پس‌انداز کند و پس‌انداز خود را به صورت پول نقد نگهداری کند و یا آن را در اختیار سرمایه‌گذاران قرار دهد همان‌طور که بیان شد ستون اصلی سرمایه‌ی اجتماعی اعتماد است بنابراین هرچه سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه‌ای بالاتر باشد فرد اعتماد بیشتری به نظام اجتماعی و اقتصادی دارد بنابراین مصرف خود را افزایش داده و مقدار پس‌انداز خود را هم در سرمایه‌گذاری‌ها شریک می‌کند. چک تکه کاغذی بیش نیست اما آنچه به چک اعتبار می‌بخشد اعتماد طرفین مبادله است و در

سرمایه اجتماعی هم اعتماد نقش اصلی را دارد پس می‌توان گفت که در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی بالاتری دارد استفاده از چک آسان‌تر و متداول‌تر است (علمی و همکاران، ۱۳۸۴).

یکی از راه‌هایی که فعالان اقتصادی می‌توانند به فعالیت‌های خود ادامه دهند و یا آن را گسترش دهند استفاده از دانش و مهارت‌های همکاران است که به صورت پس‌انداز وجود دارد اما استفاده از دانش و مهارت‌های همکاران نیازمند وجود اعتماد متقابل می‌باشد بر همین مبنا می‌توان گفت در جوامعی که سطح سرمایه‌ی اجتماعی بالا باشد اعتماد متقابل هم وجود دارد و فعالان اقتصادی راحت‌تر می‌توانند از پس‌انداز همکاران استفاده کنند (علمی و همکاران، ۱۳۸۴).

رشد اقتصادی از جمله مفاهیمی است که در اقتصاد بررسی‌های زیادی در مورد آن صورت گرفته است اما هنوز اجتماعی در مورد عوامل تأثیرگذار بر رشد ارائه نشده است به طوری که کلاسیک‌ها معتقد بودند که سرمایه زمین و نیروی کار عوامل تأثیرگذار بر رشد اقتصادی هستند، نئوکلاسیک‌ها معتقدند که نرخ رشد دانش عامل رشد اقتصادی است و در نهایت بر اساس تحقیقات جدید انجام گرفته سرمایه اجتماعی هم بر رشد اقتصادی تأثیرگذار است (مکیان و همکاران، ۱۳۹۷). رشد اقتصادی علاوه بر آن که تابعی از تغییرات منابع اقتصادی و انسانی است، تابعی از مقدار مطلق و نرخ رشد سرمایه اجتماعی نیز می‌باشد. سرمایه اجتماعی با تسهیل و کم هزینه ساختن مناسبات اجتماعی و مبادلات اقتصادی، موجب افزایش بازدهی حاصل از بهره برداری از مزیت‌های نسبی بین افراد، بنگاه‌ها، صنایع و مناطق می‌شود (رنانی و همکاران، ۱۳۸۵). همان‌طور که بیان شد سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت بر سرمایه‌ی انسانی دارد و از این کانال می‌تواند بر رشد اقتصادی اثر مثبت داشته باشد (رحمانی و همکاران، ۱۳۸۶).

همان‌طور که بیان شد سرمایه‌ی اجتماعی بر مبنای اعتماد بنا شده است و هر چه سرمایه‌ی اجتماعی بالاتر باشد اعتماد میان افراد هم بالاتر است و متعاقباً اعتماد میان دولت و مردم هم بالاتر است بر همین مبنا می‌توان گفت که در حالت وجود سرمایه‌ی اجتماعی بالاتر عملکرد دولت بهتر شده و تأثیر سیاست‌های دولتی بر اقتصاد افزایش می‌یابد (علمی و همکاران، ۱۳۸۴).

اگر موجودی یک کشور از نظر سرمایه فیزیکی، زمین، منابع طبیعی و نیروی کار نسبت به کشور دیگر بیشتر باشد، بی تردید دارای محصول ناخالص ملی بزرگتری خواهد بود. اما نمی‌توان انتظار داشت وقتی کشوری دارای محصول ناخالص ملی بزرگتری است لزوماً دارای سرمایه فیزیکی، زمین و نیروی کار بزرگتری باشد؛ زیرا اقتصاددانان چهار عامل دیگر را تشخیص داده‌اند که اگر کشوری در آن‌ها نسبت به کشور دیگری فرونی داشته باشد دارای محصول بیشتری خواهد بود و آن عوامل عبارت است از: تکنولوژی - دولت - نیروی انسانی - سرمایه اجتماعی.

در اینجا سرمایه اجتماعی را می‌توان به منزله جزء اجتماعی بهره‌وری تولید بیان نمود. گرچه به دشواری می‌توان تعریفی برای سرمایه اجتماعی ارائه داد، اما می‌توان شاخص وجود حد مطلوب آن را در یک جامعه از طریق توافقی حس اعتماد متقابل و همکاری در امور خوب و پسندیده آن هم در مقیاس عمومی (نه عشیره‌ای و گروهی) و با قطع نظر از این که طرفین در آینده قصد همکاری و تماس با یکدیگر را داشته یا نداشته باشند، ارزیابی نمود.

با توجه به موارد ذکر شده، سرمایه اجتماعی به دلیل جوهره معنوی خود نمی‌تواند در کنار سایر عوامل تولید قرار گرفته، سهم مشخصی را در تولید از آن خود نماید، بلکه سرمایه اجتماعی مؤلفه‌ای است که هم به میزان داده‌های مادی تولید، هم بر تکنولوژی و هم بر خلاقیت و نحوه ترکیب داده‌ها در بستر زمان تأثیر مثبت می‌گذارد و تولید را ارتقا می‌بخشد. (متوسلی، ۱۳۸۲؛ ص ۴۶-۴۷)

ادبیات دهه ۱۹۹۰ در خصوص سرمایه اجتماعی نشان میدهد که هر چه سرمایه اجتماعی ملتی بزرگتر باشد، آن ملت خوشبخت تر است. سرمایه اجتماعی، جزء اجتماعی تابع تولید یک کشور، میراثی تاریخی است که از طریق اعتماد آفرینی در مقیاس عمومی به حل معمای زندانی جامعه مدنی کمک می‌کند. نهادهای جامعه مدنی از طریق انتشارات اطلاعات و بعد تکراری دادن به بازی جامعه مدنی نتیجه همکاری را تشویق می‌کنند و میزان بیشتری از معماهای لاینحل اجتماعی را از سر راه حرکت اقتصادی جامعه بر می‌دارند و رشد شتابان اقتصادی را امکان پذیر می‌نمایند (متوسلی، ۱۳۸۲؛ ص ۴۶-۴۷). بنابراین سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی باید تقویت شود تا با انباشته شدن آن و سایر سرمایه‌ها زمینه مناسب توسعه اقتصادی فراهم آید و از روندی مستمر و رو به تزاید برخوردار شود و کشورهای در حال توسعه به آرمان توسعه اقتصادی دست بیازند.

۲-۳. نقش عوامل فرهنگی در توسعه اقتصادی

فرهنگ را می‌توان مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها، عقاید، سنت‌ها، آداب و رسوم و جز آن دانست که در خدمت تعیین هویت و به هم پیوستن یک گروه است، در این صورت دشوار نیست که بگوییم فرهنگ بر نحوه فکر و عمل افراد در گروه تأثیر می‌گذارد و همچنین تأثیر مهمی بر نحوه رفتار گروه به عنوان یک کل دارد. چنین حکمی را می‌توان در مورد گروهی کوچک از جمله یک انجمن یا شهر، یعنی جایی که هویت گروهی حول یک روح گروهی بنا می‌شود، یا گروهی بزرگ مثل یک ملت، اقامه کرد، یعنی جایی که ارزش‌های مشترک شامل عقاید مذهبی، آداب و رسوم اجتماعی، سنت‌های موروثی و نظایر آن‌ها می‌شوند. در هریک از این دو مورد، یک روایت اقتصادی از این حکم را می‌توان بر حسب شیوه‌های شکل‌گیری الگوهای رجحان افراد و بنابراین رفتار اقتصادی آنان بر حسب هویت و ارزش‌های گروه بیان کرد.

در این صورت ممکن است بگوییم که فرهنگ می‌تواند بر پیامدهای اقتصادی گروه در سه راه گسترده تأثیر بگذارد. اولاً، فرهنگ می‌تواند بر کارایی اقتصادی تأثیر بگذارد، یعنی از طریق ترویج ارزش‌های مشترک درون گروه که راه‌های انجام فراگردهای اقتصادی تولید توسط اعضای گروه را تعیین می‌کنند. ثانیاً، فرهنگ ممکن است بر انصاف تأثیر بگذارد، برای مثال با القای اصول اخلاقی مشترکی که سبب می‌شوند دغدغه همکاران را داشته باشیم و بنابراین ایجاد ساز و کارهایی را تشویق می‌کنند که این دغدغه بوسیله آن‌ها بیان می‌شود. در مورد جامعه به عنوان یک کل، یک جنبه مهم از این امر را می‌توان در انصاف بین نسلی دید، اگر تعهد اخلاقی برای توجه به نسل‌های بعدی یک ارزش فرهنگی مقبول باشد. به طور کلی تأثیر فرهنگ بر انصاف، در تصمیم‌های گروه در زمینه تخصیص منبع دیده خواهد شد، یعنی تصمیم‌هایی که معطوف به حصول پیامدهای منصفانه برای اعضای گروه است. ثالثاً، می‌توان فرهنگ را تأثیر گذار بر اهداف اقتصادی و اجتماعی یا حتی تعیین کننده اهدافی اقتصادی و اجتماعی دانست که گروه تصمیم می‌گیرد آن‌ها را تعقیب کند. به عنوان نمونه

در سطح یک گروه کوچک، فرضاً یک شرکت تجاری منفرد، ممکن است در فرهنگی شرکتی، دغدغه و توجه به کارمندان و شرایط کاری آن‌ها وجود داشته باشد و ممکن است این ارزش‌ها از اهمیت سودجویی یا دیگر مقاصد اقتصادی در اهداف شرکت تجاری بکاهند. یا در سطح اجتماعی ممکن است ارزش‌های فرهنگی با، فرضاً، تعقیب پیشرفت مادی کاملاً هماهنگ باشند و امکان استفاده از ضابطه‌های موفقیت اقتصاد کلان برای تمایز گذاشتن میان جوامع موفق و ناموفق را فراهم آورند. از طرف دیگر فرهنگ دیگر جوامع ممکن است به گونه‌ای باشد که تعقیب پاداش مادی را به نفع اهداف غیر مادی مربوط به کیفیت‌های گوناگون زندگی تعدیل کند و بنابراین بر آهنگ و مسیر رشد اقتصادی تأثیر گذارد (تراسبی، ۱۳۹۲: ۸۹).

دیوید لندز^۱ نیز هنگام توجه به توسعه تاریخی جهان در گستره وسیع هزاره دوم، ملت‌ها را بر اساس ثروت یا درآمد سرانه به موفق و ناموفق تقسیم می‌کند. وی در این جهان بینی، اهمیت فرهنگ در تأثیرگذاری بر عملکرد اقتصادی را به رسمیت می‌شناسد، بر اساس نظر وی، "تنها چیزی که از تاریخ توسعه اقتصادی می‌آموزیم این است که علت همه تفاوت‌ها فرهنگ است (Landes, 1998)

به وسیله این سه راه، تأثیر فرهنگ بر رفتار فردی در پی آمدهای جمعی منعکس خواهد شد. بنابراین می‌توان در یک سطح جمعی، تأثیر فرهنگ را بر پیامدهای اقتصاد کلان همچون میزان رشد محصول ناخالص داخلی سرانه، سطوح اشتغال، توزیع درآمد و غیره مشاهده کرد. به عنوان نمونه در کشور ژاپن، عواملی مثل مذهب، نگرش‌های خانوادگی، طرح‌های همکاری در جامعه‌ای به لحاظ فرهنگی همگون و نظایر آن‌ها، جامعه و نهادهای شرکتی ژاپن و نحوه عمل آن‌ها را شکل داده است، به این ترتیب می‌توان گفت بنیان‌های فرهنگی جامعه ژاپن در همه جنبه‌های حیات اقتصادی این کشور نفوذ کرده است (تراسبی، ۱۳۹۲: ۹۱).

۴-۲. پیشینه تحقیق

۴-۲-۱. مطالعات خارجی

نورالدین و همکاران^۲ (۲۰۱۶) در مقاله‌ای به بررسی بخش اقتصاد دریا کشور اندونزی پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد که ۶/۶۴ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور اندونزی از طریق دریا بوده و این سهم طی سالیان در حال افزایش بوده است. در جهت شناسایی بخش‌های پیشرو از مدل تغییر سهم و تغییرات ساختاری استفاده کردند. نتایج نشان داد که بخش شیلات و حمل و نقل کانتینری از جمله بخش‌های پیشرو بوده که ظرفیت و پتانسیل لازم برای توسعه هر چه بیشتر را دارا می‌باشند. همچنین گردشگری در درجه بعدی می‌تواند مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد.

^۱ دیوید س. لندز یک اقتصاددان آمریکایی غیرمتعارف است که اعتمادی به تحلیل‌های مالی محض ندارد و برای تشریح سیمای اقتصادی دنیای کنونی تحول پدیده‌های مورد نظر خود را در طول زمان مورد بررسی قرار می‌دهد. کاری که با کلی‌گویی‌ها و نظریه‌پردازی‌های مرسوم فرق دارد.

عبدل-لطیف^۱ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به بررسی پتانسیل اقتصادی شهرهای ساحلی مصر پرداخته‌اند. شهرهای ساحلی مصر دارای چندین پتانسیل طبیعی هستند که می‌توانند در راستای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و جذب گردشگر امیدوارکننده باشند. شهرهای ساحلی مصر دارای مشکلات رو به رشدی بوده‌اند. این مطالعه به بررسی ساختار صنعت شهرهای ساحلی، از دیدگاه اقتصادی و اجتماعی پرداخته است. نتایج نشان داد که ایجاد دهکده گردشگری و توسعه صنعت گردشگری تاثیر شگرفی در توسعه این شهرها دارد. این مقاله با شناسایی ویژگی‌های اجتماعی این مناطق پیشنهادهایی را در جهت رونق فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با شهرهای ساحلی ارائه داده است.

بیندیکتس^۲ (۲۰۰۵) در مطالعه‌ای در صدد بررسی ساختار مزیت نسبی آشکار شده ایتالیا با تمرکز بر ساختار صادرات آن و تغییرات و درجه (میزان) ثبات آن در طی زمان می‌باشد. محقق با محاسبه شاخص‌های مزیت نسبی آشکار شده (بالاسا) مزیت نسبی آشکار شده متقارن برای صنایع ایتالیا بر اساس کدهای چهار رقمی SITC در سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۸، به بررسی ثبات و تغییر درجه RCA تخمین زده شده برای صنایع ایتالیا طی دوره مورد مطالعه پرداخته و در پایان به مقایسه آن با کشورهای OECD و چند کشور تازه صنعتی شده پرداخته است. در بخش پایانی این پژوهش نیز، میزان و درجه RCA مناطق و فعالیت‌های مختلف صنعتی و ثبات آن مورد بررسی قرار گرفته است.

سومایلا و چارلز^۳ (۲۰۰۲) در تحقیقی به طراحی مدل اقتصاد دریایی در ونکور کانادا مبادرت ورزیدند. نتایج نشان داد که بخش خصوصی نقش پررنگ در توسعه اقتصادی این منطقه دارد. همچنین فعالیت‌های ماهیگیری و صادرات ترانزیتی از جمله فعالیت‌های اقتصادی هستند که می‌توانند محور توسعه دریا محور باشند.

تورپه و همکاران^۴ (۲۰۰۰) در مطالعه‌ای در آمریکای لاتین مدل اقتصادی توسعه شیلات را ارائه داده‌اند. در این مدل از روش مقررات‌گذاری استفاده شده است بدین صورت که برای هر بخش از شیلات و صیادی قانونین خاص خود و طبق ویژگی‌های ساختاری آن قانون‌گذاری و راهکارهای افزایش بهره‌وری و تولید ارائه شده است.

۴-۲-۲. مطالعات داخلی

سلیمان اوغلی و پناهی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای به بررسی نقش نیروی دریایی در تسهیل مدیریت بحران در سواحل مکران پرداخته‌اند. روش پژوهش در این تحقیق از نوع توصیفی _ تحلیلی بوده و ابزار گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای بوده و نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان داد که نداجا با سرلوحه قراردادن بیانات فرماندهی معظم کل قوا (مدخله‌عالی) مبنی بر اینکه «این منطقه، نقطه‌ای اساسی در ایفای مسئولیت نیروی دریایی است» و با بهره‌گیری از توانمندی‌های خود در حوزه‌دریایی، هوادریا، تاسیسات و تجهیزات ساحلی و نیروی

¹ AbdeL-Latif et al

² Benedictis

³ Sumaila & Charles

⁴ Thorpe et al

انسانی مجرب و سرعت عمل در ورود به عرصه‌های خطر، نقش حائز اهمیتی در تسهیل مدیریت بحران سواحل مکران ایفا می‌کند و این مهم منشاء تسریع در رسیدن به ثبات پس از بحران شده و قطعاً از عوامل موثر در جلوگیری از بروز بحران‌های امنیتی خواهد بود.

دریاباری و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه آمایش سرزمینی و توسعه سواحل مکران با تأکید بر مکان یابی و احداث شبکه‌های حمل و نقل در راستای ارتقای موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک این منطقه پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که با توجه به این که مهم‌ترین قابلیت‌های سواحل مکران مجاورت آن با آب‌های آزاد بین‌المللی در سرتاسر مرز جنوبی، همسایگی مستقیم با کشورهای پاکستان و افغانستان و به طور غیرمستقیم با کشورهای آسیای مرکزی (از طریق ترکمنستان) است یک راه غیر قابل چشم‌پوشی برای این کشورهای محصور در خشکی (به جز پاکستان) به دریاهای آزاد محسوب می‌شود.

سکه روانی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای به بررسی نقش نیروی دریایی راهبردی در توسعه سواحل مکران (پیشرفت) و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران پرداختند. این پژوهش از نظر نوع کاربردی بوده و با استفاده از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) با جامعه آماری ۳۰ نفره از صاحب‌نظران و مدیران آشنا به مسائل امنیتی و منطقه مورد مطالعه از سه نیروی (پداجا، نهاجا و نداجا) تشکیل شده است. جامعه آماری تحقیق تمام شمار و با توجه به اهمیت موضوع، تجزیه و تحلیل اطلاعات با نرم افزار spss صورت گرفته که نتیجه حاصله ضمن تأیید فرضیه‌های تحقیق بیانگر آن است که نیروی دریایی با گسترش به سمت سواحل مکران و توسعه زیرساخت‌های بندری، صنایع و امکانات اولیه بهداشتی، آموزشی، رفاهی و فرهنگی جهت کارکنان خود، نقش مفیدی در خروج منطقه از انزوای جغرافیایی و رفع محرومیت مردم منطقه خواهد داشت و می‌تواند با توجه به ظرفیت و توانایی‌های موجود با افزایش ظرفیت‌ها جهت اشتغال در بندرها و صنایع وابسته به دریا، نقش بی‌بدیلی در کاهش ناامنی‌های کالبدی و افزایش ضریب امنیتی این بخش از سرزمین ایران ایفا نماید.

ملک‌پور و آل احمد (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی نقش نداجا در توسعه درون‌زای منطقه مکران پرداختند. آن‌ها با اختیار رهیافت نوین توسعه و با تأکید بر نقش نداجا در دستیابی به توسعه درون‌زای سواحل مکران از یک سو و معرفی چارچوب نهادباوری از سوی دیگر نموده‌اند تا به هدف اصلی خود یعنی ردیابی ضرورت استفاده از رهیافت نهادباوری در دستیابی به توسعه درون‌زا نزدیک شود. از این رو اهداف اصلی پژوهش، پاسخ‌گویی به چستی توسعه درون‌زا و دیگری ردیابی ضرورت به‌کارگیری رهیافت نهاد باوری در فرآیند دستیابی به این گونه از توسعه است که فرآیند پاسخ‌گویی به این دو پرسش، شناسایی چگونگی الزامات به‌کارگیری رهیافت نهادی و شناسایی نیروهای محرک و بسترساز توسعه درون‌زا با توجه به ویژگی‌های زمینه‌ای را نیز مطرح می‌کند. بسیاری از پژوهش‌گران به موضوع شناسایی و چگونگی اثرگذاری نیروهای محرک و بسترساز توسعه درون‌زا توجه کرده‌اند؛ موضوعی که تا کنون بحث‌برانگیز بوده است. کاستی رهیافت‌های رایج در پاسخ‌گویی به چگونگی دستیابی منطقه به توسعه درون‌زا، ناشی از پرداختن به موضوع

از دریاچه انتظامی خاص، یکسان فرض کردن میزان اثرگذاری نیروهای محرک شناسایی شده بر توسعه درون‌زا در سطح منطقه و بی‌توجهی به نقش متغیرهای مداخله‌گر در تدوین روابط سببی از یک سو و ناممکن بودن تعمیم مدل‌های مرسوم به کلیه بسترها از سوی دیگر، بوده است. این مطالعه با استفاده از روش مطالعه اسنادی، نمایه‌ها یا متغیرهای آشکار انتخاب شده و از طریق اندازه‌گیری روابط سببی با روش تحلیل مسیر، ضریب اهمیت اثرگذاری نیروها در بستر ایران تعیین خواهد شد. نتایج پژوهش نشان داد که براساس مقادیر شاخص‌های برازندگی به دست آمده، ساختار کلی مدل پژوهشی مناسب است و عامل‌های هم‌چون عوامل نهادی رسمی و غیر رسمی، کارآفرینی و توسعه‌ی درون‌زای منطقه‌ای را بیان می‌کنند.

رحیمی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با استفاده از روش ماتریس سوات (SWOT) به بررسی مدیریت توسعه و فرصت‌های کارآفرینی در سواحل مکران پرداخته‌اند. نتایج یافته‌ها نشان داد: مهم‌ترین راهکار توسعه کارآفرینی و مدیریت آن بهره‌گیری از توانایی‌های کارآفرینان موفق و معرفی آنان، ایجاد زمینه مناسب برای ترغیب و تشویق کارآفرینی و آموزش مناسب نیروی انسانی، آگاه کردن افراد در این زمینه و حمایت از آنان می‌باشد. همچنین اجرای راهبردهای توسعه ساختار و تشکیلات مناسب مدیریت توسعه کارآفرینی در منطقه و ثروت عظیم مکران لازم و ضروری است، زیرا توسعه کارآفرینی آن‌طور که باید و شاید مورد توجه قرار نگرفته است و به تبع آن در سطح کسب‌وکار مدیریت موفق در این زمینه به وجود نیامده است و با توجه به پتانسیل‌های موجود موقعیت استراتژیک سواحل مکران سرمایه‌گذاری در کشورهای هم‌جوار انجام می‌گیرد.

شیحکی و شهیکی تاش (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای دلیل انتخاب گردشگری به‌عنوان آغازگر فرآیند توسعه در سواحل مکران را مورد بررسی قرار داده‌اند. در این راستا به کمک تحلیل شبکه‌ای (ANP) و زیر معیارهای مستخرج از منابع علمی مختلف برای توسعه گردشگری به‌عنوان یک کلاستر (خوشه صنعتی) از منظر تأثیرگذاری رتبه‌بندی کردیم. و در نتیجه از میان معیارهای مورد بررسی، زیرساخت‌های گردشگری با وزن $0/29$ در میان دیگر معیارها تأثیرگذارترین شاخص در توسعه کلاستر گردشگری در سواحل مکران می‌باشد. در میان زیر معیارها نیز جاذبه‌های گردشگری با وزن $0/63$ وضعیت امنیت در محدوده با وزن $0/55$ تسهیلات حمل‌ونقل با وزن $0/42$ حمایت بخش‌های خصوصی با وزن $0/4$ و تبلیغات و بازاریابی با وزن $0/37$ به ترتیب بیشترین نقش را در توسعه گردشگری در سواحل مکران دارند.

مسقطی (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای با استفاده از روش توصیفی پتانسیل سنجی و قابلیت سنجی استفاده از توانمندی‌های سواحل مکران در راستای توسعه پایدار انجام داده است. پتانسیل سنجی و قابلیت سنجی استفاده از توانمندی‌های این سواحل با توجه به اینکه دسترسی به آب‌های آزاد را دارد امکان وجود بسترهای عالی برای ترانزیت و کشتیرانی تجاری را فراهم می‌کند. وجود مناطق دریایی ارتش و پایگاه‌های دریایی شرایط لازم برای گسترش یگان‌های نظامی می‌باشد. با بهره‌مندی از ساعات آفتابی بالا و قرار گرفتن در کمربند تروپیکال دریافت انرژی خورشیدی بسیار غنی و قابلیت سنجی استفاده از سلول‌های فتولتاییک را دارد. ایجاد درآمد از طریق دریا می‌توان جهت بهره‌مندی از توان‌ها و پتانسیل‌های موجود در منطقه در جهت بهینه و جلوگیری از بیکاری باشد.

از طرفی به دلیل نزدیکی با کشورهای عربی فرصت مناسبی جهت مبادلات به منظور توسعه و پیشرفت را فراهم آورد. با آموزش دادن و فرهنگ سازی بین مردمان بومی منطقه می توان سطح علمی را بالا برد و از فقر و عدم آگاهی ها را کاهش داد.

هراتی و قدرتی (۱۳۹۵) در تحقیقی با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی به بررسی تمامی بنادر کشور و علی الخصوص بنادر حوزه سواحل مکران (بنادر چابهار و جاسک) و تأثیر آن ها بر توسعه این منطقه پرداخته اند. نتایج بیانگر این است که ضرورت تغییر در تجهیزات و ملزوم های اساسی بندری و فن آوری مورد بهره برداری در فرآیند تخلیه، بارگیری و نگهداری کالا در بندر که جنبه های فنی و مدل توسعه بندر را با مدل حمل و نقل دریایی و جاده ای و ریلی مرتبط با آن نزدیک سازد. افزایش تنوع در بار و یا افزایش حجم بار، رشد کمی بارهای کانتینری، افزایش تنوع در نوع کشتی ها که شامل: فله بر، کانتینر بر، حامل سوخت، مسافری در انواع مختلف و گسترش سیستم حمل و نقل ترکیبی چندوجهی، هم چنین عوامل بیرونی نظیر: افزایش تولیدات صنعتی، رشد واردات و صادرات، ترانزیت کالا، تغییر در نظام اقتصادی حمل و نقل و به طور کلی تغییر در نظام اقتصادی جهانی، قوانین و مقررات در حوزه زیست محیطی، ایمنی و امنیتی، هزینه ها و ... دلایل و انگیزه هایی را برای همپایی بندر با نیازها، اقتضاها و ضرورت های پیش روی، فراهم می سازند.

بیات و حاتمی (۱۳۹۱) با بررسی عوامل مؤثر در عدم توسعه یافتگی سواحل مکران به روش توصیفی - تحلیلی اظهار کردند که عوامل ژئوپلیتیکی و برون مرزی از قبیل: حضور طالبان و نیروهای تروریستی در افغانستان و پاکستان، جنگ در افغانستان با حضور نیروهای خارجی، تولید گسترده مواد مخدر افغانستان ۷- عوامل جغرافیایی از قبیل: خشکی و کم رونق بودن کشاورزی در منطقه، بافت قومی - قبیله ای ساکنان، کیفیت پایین نیروی انسانی و دوری از مرکز کشور سواحل مکران ۹- عوامل امنیتی از قبیل: قاچاق مواد مخدر، بنیادگرایی، تنش های مذهبی، شرارت و اقدامات تروریستی، عوامل سیاسی از قبیل: سیستم سیاسی بسیط و تمرکزگرا حاکم بر کشور از یک قرن پیش تاکنون، وابستگی دولت به اقتصاد نفتی که باعث عدم توجه به مناطق غیرنفتی شده، عدم وجود برنامه ریزی بلندمدت توسعه ای در منطقه و تحریم های غرب علیه ایران که منجر به کاهش سرمایه گذاری خارجی در این منطقه شده، از مهم ترین عوامل توسعه نیافتگی سواحل مکران می باشند.

۳. روش شناسی پژوهش

توجه به مبانی نظری و پیشینه مطالعاتی مشخص گردید که تا کنون مطالعه ای منسجم در رابطه با توسعه اقتصادی منطقه مکران با توجه به ویژگی های اجتماعی و امنیتی منطقه انجام پذیرفته است و در مجموع می توان اظهار داشت که این سواحل دروازه طلایی ایران اسلامی است که توسعه آن در بخش های مختلف با توجه به فرمایش ها و تأکید مقام معظم رهبری به صورت ویژه در دستور کار قرار گرفته و در حال عملیاتی شدن است. در همین راستا، در این تحقیق سعی گردیده است برای تبیین و الگوی توسعه اقتصادی بر اساس داده های حاصل از مصاحبه های تخصصی و پرسشنامه های تکمیل شده توسط خبرگان، بررسی و استفاده از

تجارب کشورهای دیگر در این زمینه، بررسی اسناد بالادستی و بررسی برنامه‌های توسعه در کشور؛ چگونگی اجرای این برنامه توسعه اقتصادی را با توجه به دستیابی به حداکثر منافع اجتماعی و امنیت ملی ارائه دهد. در عرصه پژوهش، محققان برای بررسی دیدگاه‌های افراد در پژوهش‌های پیمایشی و انواع پژوهش‌های کیفی، از مصاحبه استفاده می‌کنند. مصاحبه از فنون یا ابزارهای متداول جمع‌آوری داده‌های پژوهشی است که با گسترش رویکردهای برخی از محققان در استفاده از مصاحبه، با وجود اهمیت و کاربرد وسیعش، تردید دارند. عواملی مانند اطلاعات جهت‌دار، اطلاعات نامیسی، اطلاعات اغراق‌آمیز و اطلاعاتی که به دلیل جاه-طلبی شخصی ارائه می‌شود، همچنین، تلاش مصاحبه‌شونده‌ها برای دلیل‌تراشی و دادن پاسخ براساس شایعات، از عواملی است که آگاهانه، موجب کسب اطلاعات نادرست از مصاحبه می‌شود (دلاور، ۱۳۸۳؛ ۱۵۹). علاوه بر این عوامل، کیفیت گفت‌وگوی مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده و نگرش‌ها و تعصبات مصاحبه‌گر نیز به شکل ناآگاهانه موجب جهت‌دار بودن نتایج مصاحبه می‌شود. با توجه به این عوامل، این گروه از محققان نتیجه می‌گیرند؛ استفاده از سایر فنون و ابزارهای پژوهش باید در اولویت قرار گیرد. مصاحبه ابزاری متداول برای جمع‌آوری اطلاعات از طریق تعامل مستقیم کلامی میان مصاحبه‌گر و مصاحبه‌شونده است. مصاحبه می‌تواند به صورت فردی یا گروهی و برای سه هدف عمده انجام شود کوهن و مانین^۱، ۱۹۸۶ به نقل از کریمی و نصر، ۱۳۹۲).

۱. مصاحبه می‌تواند پیش از شروع فرآیند اصلی پژوهش، به‌عنوان یک ابزار برای شناسایی متغیرها و روابط آنها و پیشنهاد فرضیه‌ها به کار رود.

۲. مصاحبه می‌تواند ابزار اصلی تحقیق باشد. در این صورت، مصاحبه شامل پرسش‌هایی خواهد بود که مرتبط با هدف‌های تحقیق بوده و با فراهم کردن امکان دسترسی به آنچه درون ذهن افراد است، موجبات اندازه‌گیری آنچه را فرد می‌داند (آگاهی یا اطلاعات)، آنچه را فرد دوست دارد یا ندارد (ارزش‌ها و ترجیحات) و آنچه را فرد فکر می‌کند (نگرش‌ها و عقاید) ممکن می‌سازد.

۳. مصاحبه می‌تواند به‌عنوان مکمل سایر ابزارها در یک پژوهش در حال انجام، مورد استفاده قرار گیرد و امکان دنبال کردن نتایج غیرمنتظره، تعیین اعتبار سایر روش‌ها یا بررسی عمیق‌تر انگیزه‌های پاسخ‌دهندگان و دلایلی را که برای پاسخ‌هایشان ارائه می‌دهند، ممکن می‌سازد.

روش بکار گرفته شده این تحقیق، تحقیق توصیفی-پیمایشی است. در این تحقیق ابتدا به جمع‌آوری اطلاعات واقعی و مفصل از توسعه و سواحل مکران و سپس به شناسایی و بررسی مسائل شرایط و قایع جاری آن پرداخته شده است و نهایتاً بر اساس ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه الگوی مناسب را ارائه می‌نماید. در این پژوهش از روش توصیفی و پیمایشی استفاده شده است. مصاحبه روشی است که برای کشف ایده‌های جدید در خصوص مسائل مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی و ... استفاده می‌شود. در این روش ابتدا با استفاده از مصاحبه باز از صاحب نظرانی که مورد وثوق هستند و در خصوص زمینه مورد مطالعه دارای آراء تخصصی هستند اطلاعاتی جمع‌آوری می‌شود و بر اساس محور حاصل شده از مصاحبه‌ها پرسشنامه ای طرح می‌شود و با

¹ Cohen & Manion

استفاده از آزمون های آماری در انتها هر دور می توان میزان توافق را سنجید. اگر نتایج نشان دهنده توافق بالای صاحب نظران در خصوص موارد مطرح شده باشد که توسط معنی درای آزمون های آماری مثل آزمون همسانی درونی کندال و فریمن و ... توسط نرم افزار آماری مثل SPSS محاسبه می شود می توان به دورهای پرسشنامه خاتمه داد و نتایج مورد توافق را ارائه کرد.

جامعه آماری تحقیق حاضر تمام خبرگان و صاحب نظران در رابطه با توسعه سواحل مکران می باشند. روش اصلی انتخاب نمونه در روش کیفی به صورت هدفمند یا تعمدی است. به این معنا که شما ویژگی ای اصلی فردی را که باید با آن مصاحبه شود از قبل معین می -کنید و آنگاه وارد میدان می شوید به دنبال کسی که تمامی آن مشخصات را داشته باشد یا خیلی به آن نزدیک باشد می گردید و البته نگران آن هم نیستید که در انتخاب فرد مورد نظر اشتباه کنید زیرا شما همواره فرصت اصلاح روش انتخاب خود را دارید. گاهی اوقات در این روش برای انتخاب نفرات بعدی از روش گلوله برفی هم استفاده می شود بدین معنا که از نفر قبلی درخواست می کنید شخصی را بر اساس ویژگی های تعیین شده توسط شما معرفی کند. با توجه به محدودیت افراد متخصص در زمینه توسعه اقتصاد سواحل مکران؛ نمونه آماری تحقیق حاضر بر اساس میزان دسترسی و بر اساس نظر استاد راهنما تعیین گردید.

۴. تجزیه و تحلیل داده ها و یافته های پژوهش

برای تبیین الگوی توسعه اقتصادی سواحل مکران ابتدا مصاحبه باز با صاحب نظران این حیطه انجام گرفت تا مولفه و ساختارهای اصلی مرتبط با توسعه اقتصادی منطقه مکران را استخراج نمود سپس بر اساس مولفه های و ساختارهای استخراج شده حاصل از مصاحبه های باز با صاحب نظران، پرسشنامه تدوین گردید و سپس توسط عده دیگر از صاحب نظران تکمیل گردید^۱.

در این پژوهش از روش دلفی استفاده شده است. روش دلفی روشی است که برای کشف ایده های جدید در خصوص مسائل مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی و ... استفاده می شود. در این روش ابتدا با استفاده از مصاحبه باز از صاحب نظرانی که مورد وثوق هستند و در خصوص زمینه مورد مطالعه دارای آراء تخصصی هستند اطلاعاتی جمع آوری می شود و بر اساس محور حاصل شده از مصاحبه ها پرسشنامه ای طرح می شود و با استفاده از آزمون های آماری در انتها هر دور می توان میزان توافق را سنجید. اگر نتایج نشان دهنده توافق بالای صاحب نظران در خصوص موارد مطرح شده باشد که توسط معنی دار بودن آزمون های آماری مثل آزمون همسانی درونی کندال و فریمن و ... توسط نرم افزار آماری مثل SPSS محاسبه می شود می توان به دورهای دلفی خاتمه داد و نتایج مورد توافق را ارائه کرد.

^۱ نتایج حاصل از جمع بندی مصاحبه های اولیه و پرسشنامه های تکمیل شده توسط صاحب نظران در صورت لزوم در اختیار متقاضیان قرار می گیرد.

در دور اول دلفی اطلاعات به صورت مصاحبه باز پاسخ از خبرگان جمع شد و سپس با استفاده از روش کیفی تحلیل محتوا کدهای باز و محوری از مصاحبه استخراج گردید. پس از حاصل شدن مضامین موجود در مصاحبه-ها در خصوص توسعه منطقه مکران و تلفیق مواردی دیگر از بررسی اسناد و کتب و مقالات گوناگون به آن پرسشنامه‌ی ذیل با استفاده از مقیاس لیکرت - که برای سنجش نگرش استفاده می‌شود - به منظور سنجش میزان توافق بر روی مولفه‌ها مورد استفاده قرار گرفت (به منظور سهولت در مطالعه پرسشنامه ارسالی در ضمائم قرار دارد و پرسشنامه زیر صرفاً گزاره‌ها و مقیاس اندازه‌گیری آن می‌باشد). در هر مولفه محوری پرسشنامه مضامین موجود در مصاحبه‌ها به صورت کلید واژه به منظور شفاف بودن هر چه بیشتر مولفه‌ها ارائه گردید، همچنین درون پرسشنامه برای هر مولفه بخشی برای ارائه پیشنهادهاى جدید در نظر گرفته شد. سپس پرسشنامه مجدداً به همان گروه از خبرگان به همراه تعدادی دیگر از خبرگان جدید ارائه گردید.

۴-۱. روایی و پایایی پرسشنامه

برای تایید روایی صوری این پرسشنامه از نظرات استاد راهنما و دو متخصص دیگر استفاده شد. مقدار آلفای محاسبه شده برای این پرسشنامه برابر با ۰/۷۵ محاسبه گردید که به صورت زیر و با استفاده از نرم افزار Spss- 16 اندازه‌گیری گردید:

جدول شماره (۱) توصیفات آماری اقلام پرسشنامه

ردیف	مولفه‌ها	میانگین	انحراف استاندارد
۱	لزوم فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبی‌پروری	۴/۹۰	۰/۳۰۸
۲	استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالقوه کشاورزی	۴/۶۵	۰/۶۷۱
۳	استفاده بهینه از ظرفیت‌های گردشگری	۴/۷۵	۰/۵۵۰
۴	توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بنادر، راه‌آهن، فرودگاه و...)	۴/۹۵	۰/۲۲۴
۵	توسعه و گسترش کارگاه‌ها و فعالیت‌های خرد	۴/۵۰	۰/۷۶۱
۶	امکان ایجاد و توسعه معادن	۳/۹۰	۱/۰۷۱
۷	استفاده از مواد مغذی دریایی در دریای عمان	۳/۹۰	۱/۲۱۰
۸	کاربست تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه	۴/۹۵	۰/۲۲۴
۹	اجرای نمودن سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه مربوط به توسعه دریامحور (سواحل مکران)	۴/۳۰	۱/۱۲۹
۱۰	پیش‌بینی و تدوین ملزومات فعلیت بخشی به طرح‌های تصویب شده توسعه محلی	۴/۱۰	۱/۲۱۰
۱۱	ایجاد ساز و کارهای لازم جهت اجرایی نمودن مشوق‌ها و تسهیلات پیش‌بینی شده جهت ساکنین منطقه	۴/۴۵	۰/۹۴۵

ردیف	موفقه ها	میانگین	انحراف استاندارد
۱۲	تبیین سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه برای رهبران مذهبی و سران قبایل منطقه با هدف بهره‌مندی از نفوذ ایشان جهت حسن اجرای برنامه‌ها	۴/۷۰	۰/۵۷۱
۱۳	قابلیت تولید صنعتی با رویکرد صادرات به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد	۴/۸۵	۰/۳۶۶
۱۴	استفاده از ظرفیت‌های منطقه برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز	۴/۲۵	۰/۸۵۱
۱۵	استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار و توسعه آن	۴/۴۰	۰/۶۸۱
۱۶	پیش‌بینی نقش بایسته در توسعه منطقه متناسب با جایگاه راهبردی نیروهای مسلح	۴/۵۰	۰/۶۰۷
۱۷	توسعه عمق دفاعی و گسترش قدرت دریایی	۴/۵۰	۰/۶۰۷
۱۸	بهبود وضعیت آموزش و مهارت آموزی مردم محلی	۴/۸۰	۰/۵۲۳
۱۹	لزوم تقویت سرمایه‌های اجتماعی در منطقه	۴/۵۵	۰/۸۸۷
۲۰	اعتماد افزایی و جذب منابع مالی محلی	۴/۸۰	۰/۵۲۳
۲۱	ریشه یابی و مرتفع نمودن عوامل شیوع پدیده قاچاق و اعتیاد	۴/۴۵	۰/۸۲۶
۲۲	تقویت وحدت ملی و مذهبی و جلوگیری از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه	۴/۶۵	۰/۷۴۵

آلفای کرونباخ محاسبه در جدول زیر ارائه گردیده است:

جدول شماره (۲) آلفا کرونباخ

آلفای کرونباخ	آلفای کرونباخ برای ارقام استاندارد شده	تعداد ارقام
۰/۷۰۶	۰/۷۵۳	۲۲

همانگونه در سطور قبل نیز توضیح داده شد با توجه به اینکه میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده برای پرسشنامه دور دوم دلفی بیش از ۰/۷۰ می باشد پرسشنامه مورد استفاده از پایایی بالای برخوردار بوده است.

به منظور افزایش اطمینان از سوالات محاسبات آماری انجام شد که نشان دهنده تاثیر هر ارقام بر میزان آلفای کرونباخ که نشان دهنده پایایی پرسشنامه می باشد که نتایج آن در جدول زیر ذکر شده است.

جدول شماره (۳) تاثیر هر ارقام بر میزان آلفای کرونباخ

ردیف	موفقه ها	شاخص میانگین در صورت حذف ارقام	شاخص واریانس در صورت حذف ارقام	اصلاح همبستگی مورد - مجموع	آلفای کرونباخ مجموع در صورت حذف ارقام
۱	لزوم فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبی‌پروری	۹۴/۹۰	۳۷/۳۵۸	۰/۴۱۴	۰/۶۹۵
۲	استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالقوه کشاورزی	۹۵/۱۵	۳۶/۸۷۱	۰/۲۰۷	۰/۷۰۱

ردیف	مولفه ها	شاخص میانگین در صورت حذف اقلام	شاخص واریانس در صورت حذف اقلام	اصلاح همبستگی مورد - مجموع	آلفای کرونباخ مجموع در صورت حذف اقلام
۳	استفاده بهینه از ظرفیت‌های گردشگری	۹۵/۰۵	۳۸/۶۸۲	۰/۰۰۴	۰/۷۱۳
۴	توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بنادر، راه‌آهن، فرودگاه و...)	۹۴/۸۵	۳۸/۶۶۱	۰/۱۰۸	۰/۷۰۶
۵	توسعه و گسترش کارگاه‌ها و فعالیت‌های خرد	۹۵/۳۰	۳۳/۳۷۹	۰/۵۷۵	۰/۶۶۸
۶	امکان ایجاد و توسعه معادن	۹۵/۹۰	۳۴/۵۱۶	۰/۲۶۶	۰/۶۹۸
۷	استفاده از مواد مغذی دریایی در دریای عمان	۹۵/۹۰	۳۵/۴۶۳	۰/۱۴۵	۰/۷۱۷
۸	کاربست تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه	۹۴/۸۵	۳۸/۰۲۹	۰/۳۳۸	۰/۷۰۰
۹	اجرائی نمودن سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه مربوط به توسعه دریامحور (سواحل مکران)	۹۵/۵۰	۳۴/۵۷۹	۰/۲۳۸	۰/۷۰۲
۱۰	پیش‌بینی و تدوین ملزومات فعلیت بخشی به طرح‌های تصویب شده توسعه محلی	۹۵/۷۰	۳۲/۷۴۷	۰/۳۴۷	۰/۶۸۹
۱۱	ایجاد ساز و کارهای لازم جهت اجرائی نمودن مشوق‌ها و تسهیلات پیش‌بینی شده جهت ساکنین منطقه	۹۵/۳۵	۳۴/۳۴۵	۰/۳۴۱	۰/۶۸۸
۱۲	تبیین سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه برای رهبران مذهبی و سران قبایل منطقه با هدف بهره‌مندی از نفوذ ایشان جهت حسن اجرای برنامه‌ها	۹۵/۱۰	۳۵/۸۸۴	۰/۴۰۹	۰/۳۸۷
۱۳	قابلیت تولید صنعتی با رویکرد صادرات به دلیل دسترسی به آب-های آزاد	۹۴/۹۵	۳۷/۵۲۴	۰/۳۰۱	۰/۶۹۸
۱۴	استفاده از ظرفیت‌های منطقه برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز	۹۵/۵۵	۳۵/۵۲۴	۰/۲۷۲	۰/۶۹۵

ردیف	مولفه ها	شاخص میانگین در صورت حذف اقلام	شاخص واریانس در صورت حذف اقلام	اصلاح همبستگی مورد - مجموع	آلفای کرونباخ مجموع در صورت حذف اقلام
۱۵	استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار و توسعه آن	۹۵/۴۰	۳۷/۵۱۶	۰/۱۲۴	۰/۷۰۷
۱۶	پیش‌بینی نقش بایسته در توسعه منطقه متناسب با جایگاه راهبردی نیروهای مسلح	۹۵/۳۰	۳۷/۳۷۹	۰/۱۷۰	۰/۷۰۳
۱۷	توسعه عمق دفاعی و گسترش قدرت دریایی	۹۵/۳۰	۳۶/۴۸۴	۰/۴۳۷	۰/۶۸۴
۱۸	بهبود وضعیت آموزش و مهارت آموزی مردم محلی	۹۵/۰۰	۳۶/۱۰۵	۰/۴۱۹	۰/۶۸۸
۱۹	لزوم تقویت سرمایه‌های اجتماعی در منطقه	۹۵/۲۵	۳۶/۳۰۳	۰/۱۸۰	۰/۷۰۵
۲۰	اعتماد افزایی و جذب منابع مالی محلی	۹۵/۰۰	۳۶/۹۴۷	۰/۲۸۱	۰/۶۹۶
۲۱	ریشه یابی و مرتفع نمودن عوامل شیوع پدیده قاچاق و اعتیاد	۹۵/۳۵	۳۳/۹۲۴	۰/۴۵۸	۰/۶۷۷
۲۲	تقویت وحدت ملی و مذهبی و جلوگیری از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه	۹۵/۱۵	۳۵/۷۱۳	۰/۳۰۸	۰/۶۹۲

با توجه به نتایج جدول (۳) مشاهده می‌شود که با حذف هر اقلام پرسشنامه مقدار آلفای کرونباخ آن کاهش می‌یابد لذا نشان دهنده اهمیت تک تک اقلام پرسشنامه می‌باشد.

۴-۲. آزمون کندال

پس از تعیین شاخص‌های پایایی و همچنین روایی صوری پرسشنامه و حصول اطمینان از اعتبار نتایج داده‌های حاصل از پرسشنامه، برای تعیین توافق میان آراء خبرگان و همچنین رتبه‌بندی مولفه‌های احصاء شده از آزمون ناپارامتریک همسانی درونی کندال استفاده گردید که نتایج آن در زیر ارائه می‌گردد:

جدول شماره (۴) آزمون ناپارامتریک همسانی درونی کندال

ردیف	مولفه ها	میانگین	انحراف استاندارد	کمترین	بیشترین	درصد داده ها		
						۲۵٪	۵۰٪	۷۵٪
۱	لزوم فعالیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبریز پروری	۴/۹۰	۰/۳۰۸	۴	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰

ردیف	مولفه ها	میانگین	انحراف استاندارد	کمترین	بیشترین	درصد داده ها		
						%۷۵	%۵۰	%۲۵
۲	استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالقوه کشاورزی	۴/۶۵	۰/۶۷۱	۳	۵	۴/۲۵	۵/۰۰	۵/۰۰
۳	استفاده بهینه از ظرفیت‌های گردشگری	۴/۷۵	۰/۵۵۰	۳	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۴	توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بندار، راه‌آهن، فرودگاه و...)	۴/۹۵	۰/۲۲۴	۴	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۵	توسعه و گسترش کارگاه‌ها و فعالیت‌های خرد	۴/۵۰	۰/۷۶۱	۳	۵	۴/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۶	امکان ایجاد و توسعه معادن	۳/۹۰	۱/۰۷۱	۲	۵	۳/۰۰	۴/۰۰	۵/۰۰
۷	استفاده از مواد مغذی دریایی در دریای عمان	۳/۹۰	۱/۲۱۰	۲	۵	۳/۰۰	۴/۰۰	۵/۰۰
۸	کاربست تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه	۴/۹۵	۰/۲۲۴	۴	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۹	اجرائی نمودن سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه مربوط به توسعه دریامحور (سواحل مکران)	۴/۳۰	۱/۱۲۹	۱	۵	۴/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۰	پیش‌بینی و تدوین ملزومات فعلیت بخشی به طرح‌های تصویب شده توسعه محلی	۴/۱۰	۱/۲۱۰	۱	۵	۳/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۱	ایجاد ساز و کارهای لازم جهت اجرائی نمودن مشوق‌ها و تسهیلات پیش‌بینی شده جهت ساکنین منطقه	۴/۴۵	۰/۹۴۵	۱	۵	۴/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۲	تبیین سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه برای رهبران مذهبی و سران قبایل منطقه با هدف بهره‌مندی از نفوذ ایشان جهت حسن اجرای برنامه‌ها	۴/۷۰	۰/۵۷۱	۳	۵	۴/۲۵	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۳	قابلیت تولید صنعتی با رویکرد صادرات به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد	۴/۸۵	۰/۳۶۶	۴	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۴	استفاده از ظرفیت‌های منطقه برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز	۴/۲۵	۰/۸۵۱	۲	۵	۴/۰۰	۴/۰۰	۵/۰۰

ردیف	مولفه ها	میانگین	انحراف استاندارد	کمترین	بیشترین	درصد داده ها		
						%۷۵	%۵۰	%۲۵
۱۵	استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار و توسعه آن	۴/۴۰	۰/۶۸۱	۳	۵	۴/۰۰	۴/۵۰	۵/۰۰
۱۶	پیش‌بینی نقش بایسته در توسعه منطقه متناسب با جایگاه راهبردی نیروهای مسلح	۴/۵۰	۰/۶۰۷	۳	۵	۴/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۷	توسعه عمق دفاعی و گسترش قدرت دریایی	۴/۵۰	۰/۶۰۷	۳	۵	۴/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۸	بهبود وضعیت آموزش و مهارت آموزی مردم محلی	۴/۸۰	۰/۵۲۳	۳	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۱۹	لزوم تقویت سرمایه‌های اجتماعی در منطقه	۴/۵۵	۰/۸۸۷	۲	۵	۴/۲۵	۵/۰۰	۵/۰۰
۲۰	اعتماد افزایی و جذب منابع مالی محلی	۴/۸۰	۰/۵۲۳	۳	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۲۱	ریشه یابی و مرتفع نمودن عوامل شیوع پدیده قاچاق و اعتیاد	۴/۴۵	۰/۸۲۶	۲	۵	۴/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰
۲۲	تقویت وحدت ملی و مذهبی و جلوگیری از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه	۴/۶۵	۰/۷۴۵	۳	۵	۵/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰

میانگین رتبه‌های دبلیو کنдал نشان دهنده وزن پیشنهادات در نگاه صاحب نظران پنل دلفی می‌باشد که در جدول زیر ارائه می‌گردد:

جدول شماره (۵) میانگین رتبه‌های دبلیو کنдал

رتبه ها	مولفه ها	میانگین رتبه‌ها
۱	کاربست تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه	۱۴/۵۵
۲	توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بنادر، راه‌آهن، فرودگاه و...)	۱۴/۵۰
۳	لزوم فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبی‌پروری	۱۴/۰۸
۴	قابلیت تولید صنعتی با رویکرد صادرات به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد	۱۳/۶۵
۵	بهبود وضعیت آموزش و مهارت آموزی مردم محلی	۱۳/۳۲
۶	اعتماد افزایی و جذب منابع مالی محلی	۱۳/۲۸
۷	استفاده بهینه از ظرفیت‌های گردشگری	۱۲/۷۵
۸	استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالقوه کشاورزی	۱۲/۵۲
۹	تقویت وحدت ملی و مذهبی و جلوگیری از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه	۱۲/۵۲
۱۰	تبیین سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه برای رهبران مذهبی و سران قبایل منطقه با هدف بهره‌مندی از نفوذ ایشان جهت حسن اجرای برنامه‌ها	۱۲/۳۸

رتبه ها	مولفه ها	میانگین رتبه‌ها
۱۱	لزوم تقویت سرمایه‌های اجتماعی در منطقه	۱۱/۷۵
۱۲	توسعه و گسترش کارگاه‌ها و فعالیت‌های خرد	۱۰/۹۸
۱۳	ایجاد ساز و کارهای لازم جهت اجرایی نمودن مشوق‌ها و تسهیلات پیش‌بینی شده جهت ساکنین منطقه	۱۰/۹۵
۱۴	ریشه یابی و مرتفع نمودن عوامل شیوع پدیده قاچاق و اعتیاد	۱۰/۶۲
۱۵	اجرایی نمودن سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه مربوط به توسعه دریامحور (سواحل مکران)	۱۰/۵۰
۱۶	توسعه عمق دفاعی و گسترش قدرت دریایی	۱۰/۵۰
۱۷	پیش‌بینی نقش بایسته در توسعه منطقه متناسب با جایگاه راهبردی نیروهای مسلح	۱۰/۴۰
۱۸	استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار و توسعه آن	۹/۷۲
۱۹	پیش‌بینی و تدوین ملزومات فعلیت بخشی به طرح‌های تصویب شده توسعه محلی	۹/۳۲
۲۰	استفاده از ظرفیت‌های منطقه برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز	۸/۹۵
۲۱	استفاده از مواد مغذی دریایی در دریای عمان	۸/۳۲
۲۲	امکان ایجاد و توسعه معادن	۷/۴۲

نتایج آزمون دلبلیو کندال جهت برآورد مقدار موافقت خبرگان پنل دلفی در جدول (۶) ارائه شده است:

جدول شماره (۶) آزمون دلبلیو کندال

مقدار عددی	مولفه ها
۲۰	تعداد
۰/۱۶۳	نمره همسانی درونی کندال
۶۸/۵۵۶	نیکویی برازش خی دو
۲۱	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معنی داری فرض‌ها

در این پژوهش نتایج به آزمون کندال ارائه شد و با سطح معناداری ۰/۰۰۱ مورد تایید قرار گرفت که میزان معناداری بسیار قدرتمندی است. این آزمون برای اندازه‌گیری همسانی درونی داده‌ها ناپارامتری استفاده می‌شود. همچنین نمره کندال که برابر ۰/۱۶۳ نشان دهنده مقدار عدم توافق می‌باشد که ۱۶,۳٪ را نشان می‌دهد و ۸۴/۷٪ بین خبرگان توافق وجود داشته است این نتایج همسانی درونی بسیار بالا در این دور از دلفی آشکار می‌نماید که همانا خبر از رسیدن زمان پایان دوره‌های دلفی می‌دهد. جهت استحکام نتایج تحقیق از آزمون فریدمن هم برای نشان دادن وزن پیشنهادات در نگاه صاحب نظران پنل دلفی استفاده گردید. نتایج این آزمون در جدول زیر نشان داده شده است:

جدول شماره (۷) میانگین رتبه‌های فریدمن

رتبه ها	مولفه ها	میانگین رتبه‌ها
۱	کاربست تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه	۱۴/۶
۲	توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بنادر، راه‌آهن، فرودگاه و...)	۱۴/۵۵
۳	لزوم فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبی‌پروری	۱۴/۱۴

رتبه ها	مولفه ها	میانگین رتبه‌ها
۴	قابلیت تولید صنعتی با رویکرد صادرات به دلیل دسترسی به آب‌های آزاد	۱۳/۷۴
۵	بهبود وضعیت آموزش و مهارت آموزی مردم محلی	۱۳/۴۳
۶	اعتماد افزایی و جذب منابع مالی محلی	۱۳/۳۸
۷	استفاده بهینه از ظرفیت‌های گردشگری	۱۲/۸۸
۸	استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالقوه کشاورزی	۱۲/۶۷
۹	تقویت وحدت ملی و مذهبی و جلوگیری از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه	۱۲/۶۷
۱۰	تبیین سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه برای رهبران مذهبی و سران قبایل منطقه با هدف بهره‌مندی از نفوذ ایشان جهت حسن اجرای برنامه‌ها	۱۲/۰۵
۱۱	لزوم تقویت سرمایه‌های اجتماعی در منطقه	۱۱/۹۳
۱۲	توسعه و گسترش کارگاه‌ها و فعالیت‌های خرد	۱۰/۸۶
۱۳	ایجاد ساز و کارهای لازم جهت اجرایی نمودن مشوق‌ها و تسهیلات پیش‌بینی شده جهت ساکنین منطقه	۱۰/۷۴
۱۴	ریشه یابی و مرتفع نمودن عوامل شیوع پدیده قاچاق و اعتیاد	۱۰/۷۱
۱۵	اجرایی نمودن سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه مربوط به توسعه دریامحور (سواحل مکران)	۱۰/۶۹
۱۶	توسعه عمق دفاعی و گسترش قدرت دریایی	۱۰/۶۴
۱۷	پیش‌بینی نقش بایسته در توسعه منطقه متناسب با جایگاه راهبردی نیروهای مسلح	۱۰/۲۶
۱۸	استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار و توسعه آن	۹/۵۲
۱۹	پیش‌بینی و تدوین ملزومات فعلیت بخشی به طرح‌های تصویب شده توسعه محلی	۹/۲۶
۲۰	استفاده از ظرفیت‌های منطقه برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز	۸/۹۵
۲۱	استفاده از مواد مغذی دریایی در دریای عمان	۸
۲۲	امکان ایجاد و توسعه معادن	۷/۳۳

نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که رتبه‌بندی همانند آزمون کندال بوده و یافته‌های حاصل از آزمون دلبیو کندال با آزمون فریدمن قرابت دارد. نتایج آزمون دلبیو کندال جهت برآورد مقدار موافقت خبرگان پنل دلفی در جدول (۸) ارائه شده است:

جدول شماره (۸) آزمون آماری معنی‌داری فریدمن

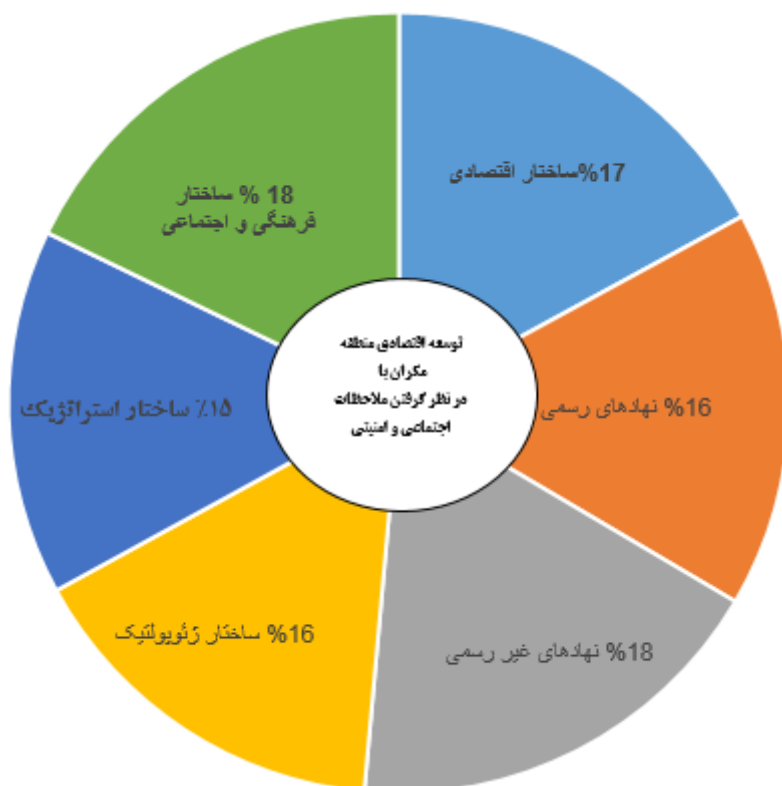
مقدار عددی	مولفه ها
۲۰	تعداد
۷۶/۷۴۷	نیکویی برازش خی دو
۲۱	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معنی داری فرض‌ها

در این پژوهش نتایج به آزمون فریدمن جهت بررسی استحکام نتایج آزمون کندال ارائه شد و با سطح معناداری ۰/۰۰۱ مورد تایید قرار گرفت که میزان معناداری بسیار قدرتمندی است. نتایج این آزمون نیز مانند آزمون دلبیو کندال در سطح معنی‌داری یک دصد نشان دهنده معنی‌دار بودن کلی آزمون فریدمن می‌باشد.

۴-۳. نیکویی برازش‌های ۲

مقدار χ^2 دو محاسبه شده که نشان دهنده نیکویی برازش میانگین‌ها می‌باشد با درجه آزادی ۲۱ از و نمره ۶۸,۵۵۶ از مقدار χ^2 دو محاسبه شده در جدول توزیع χ^2 دو هم در سطح ۰,۰۵ که برابر ۳۲/۶۷ می‌باشد و هم در سطح ۰/۰۱ که برابر با ۳۷/۵۷ بزرگ‌تر بوده لذا میان فراوانی‌های موجود تفاوت معناداری وجود داشته است (دلاور، ۱۳۹۳).

در این بخش پس از تحلیل همه اطلاعات حاصل از تحقیق به ارائه الگوی توسعه اقتصادی سواحل مکران پرداخته می‌شود. در شکل (۱) الگوی مدنظر حاصل از این تحقیق ارائه گردیده است.

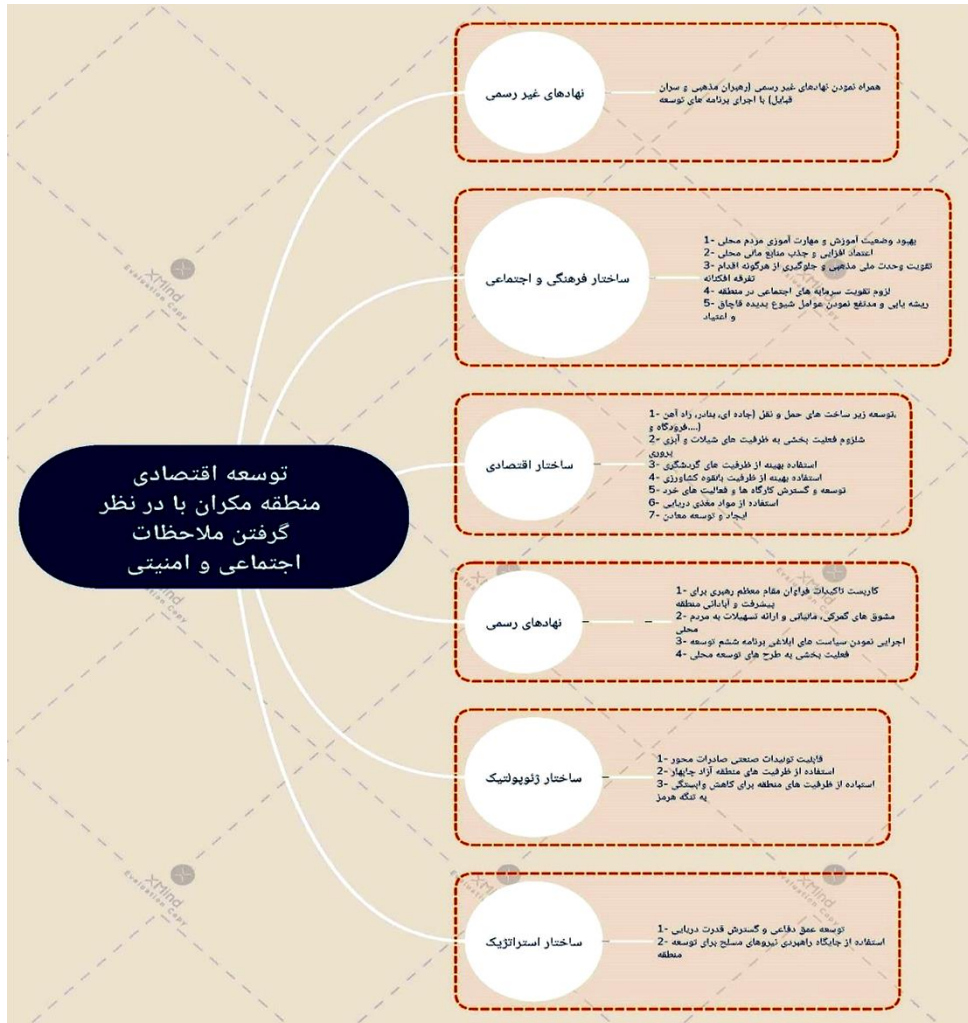

شکل شماره (۱) چارچوب کلان مفهومی توسعه اقتصادی منطقه مکران با تاکید بر ملاحظات امنیتی و اجتماعی

در ادامه اجزای زیر بخش هر یک از مقوله‌های کلیدی موثر در توسعه سواحل مکران به صورت الگو نشان داده شده است:

بر اساس آزمون های دبلیو کندال و فریمن مشاهده می شود که صاحب نظران با توافق بالایی با هر ۲۲ حوزه ی پیشنهاد شده موافقت داشتند. چنان که بنخواهیم نتایج آزمونی امتیاز دریافت شده به هر یک از ۲۲ حوزه را در چهار دسته قرار دهیم به نتایج زیر می‌رسیم. اولویت و درجه اهمیت مولفه‌ها بر اساس نتایج آزمون کندال و فریمن در جدول زیر ارائه گردیده است:

شکل شماره (۲) الگوی توسعه اقتصادی منطقه مکران

جدول شماره (۹) اولویت بندی مولفه‌های موثر در توسعه اقتصادی منطقه مکران بر اساس میانگین رتبه‌های فریدمن

اولویت	مولفه‌ها	بازه (میانگین امتیاز)
اول	کاربست تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه	۱۲/۷۵-۱۴/۵۵
	توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بنادر، راه‌آهن، فرودگاه و...)	
	لزوم فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات و آبزی‌پروری	
	قابلیت تولید صنعتی با رویکرد صادرات به دلیل دسترسی به آب-های آزاد	
	بهبود وضعیت آموزش و مهارت آموزی مردم محلی	
	اعتماد آفرینی و جذب منابع مالی محلی	
	استفاده بهینه از ظرفیت‌های گردشگری	
دوم	استفاده بهینه از ظرفیت‌های بالقوه کشاورزی	۱۰/۹۵-۱۲/۷۴
	تقویت وحدت ملی و مذهبی و جلوگیری از هرگونه اقدام تفرقه افکنانه	
	تبیین سیاست‌های پیش‌بینی شده در برنامه‌های توسعه برای رهبران مذهبی و سران قبایل منطقه با هدف بهره‌مندی از نفوذ ایشان جهت حسن اجرای برنامه‌ها	
	لزوم تقویت سرمایه‌های اجتماعی در منطقه	
	توسعه و گسترش کارگاه‌ها و فعالیت‌های خرد	
	ایجاد ساز و کارهای لازم جهت اجرایی نمودن مشوق‌ها و تسهیلات پیش‌بینی شده جهت ساکنین منطقه	
سوم	ریشه یابی و مرتفع نمودن عوامل شیوع پدیده قاچاق و اعتیاد	۱۰-۱۵-۹/۹۴
	اجرایی نمودن سیاست‌های ابلاغی برنامه ششم توسعه مربوط به توسعه دریامحور (سواحل مکران)	
	توسعه عمق دفاعی و گسترش قدرت دریایی	
	پیش‌بینی نقش بایسته در توسعه منطقه متناسب با جایگاه راهبردی نیروهای مسلح	
	استفاده از ظرفیت‌های منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار و توسعه آن	
	پیش‌بینی و تدوین ملزومات فعلیت بخشی به طرح‌های تصویب شده توسعه محلی	
چهارم	استفاده از ظرفیت‌های منطقه برای کاهش وابستگی به تنگه هرمز	۷/۹-۳۵/۱۴
	استفاده از مواد مغذی دریایی در دریای عمان	
	امکان ایجاد و توسعه معادن	

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تحقیق حاضر سعی داشته است که تا بر اساس ظرفیت‌ها و محدودیت‌های موجود در سواحل مکران، الگویی بهینه و کاربردی با توجه به ملاحظات اجتماعی و دفاعی - امنیتی را برای توسعه اقتصادی آن تبیین نماید. بدین منظور از روش تحقیق توصیفی - پیمایشی و بهره‌گیری از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه جهت جمع‌آوری داده و اطلاعات لازم، استفاده گردیده است. نتایج حاصل از تحلیل دلفی داده‌ها نشان داد که شش ساختار کلیدی (۱- نهادهای غیر رسمی ۲- ساختار فرهنگی و اجتماعی ۳- ساختار اقتصادی ۴- نهادهای رسمی ۵- ساختار ژئوپولیتیک ۶- ساختار استراتژیک) در توسعه منطقه مکران دخیل هستند. الگوی تفصیلی مدل توسعه ارائه شده برای منطقه مکران در ادامه ارائه گردیده است. به طور خلاصه می‌توان اظهار نمود که هر یک از این ساختارهای کلیدی خود مراتب و اولویت‌هایی دارند که اساس آزمون کندال و فریدمن این اولویت‌های تعیین گردیدند.

نتایج به‌دست آمده نشان داد که قبل از هر اقدامی برای اجرای الگوی توسعه اقتصادی باید از رهنمودها و تأکیدات فراوان مقام معظم رهبری بهره جست و به اجرای اصول اقتصاد مقاومتی برای تسریع در پیشرفت و آبادانی منطقه می‌تواند مبادرت ورزید. در اقدام بعدی بایستی زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، بندر، راه-آهن، فرودگاه و...) بهبود یابد. بر اساس یافته‌های تحقیق منطقه موقعیت بسیار مناسب برای حمل و نقل دریایی دارد. متأسفانه در شرایط کنونی، زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه در مقایسه با دیگر مناطق کشور بسیار ضعیف است که با تقویت آن ضمن اشتغالزایی بیشتر مردم منطقه، توسعه ملی و مضافاً تقویت ارتباطات منطقه‌ای ایران با دیگر کشورهای منطقه (برونگری - از ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی) را موجب می‌شود. در خصوص شبلات و منابع آن، از یک مزیت نسبی بسیار بالا برخوردار هستیم که می‌تواند اشتغالزایی مطلوبی را دنبال نماید. از سوی دیگر، توسعه صیادی سنتی بدان جهت اهمیت دارد که مردم محلی (که متأسفانه از مهارت‌های تخصصی لازم در صید صنعتی بی‌بهره هستند)، بیشتر بکار گرفته (درون‌زایی) و مضافاً وابستگی مان را به تکنولوژی بالا که بایستی از خارج از منطقه وارد شود را کمتر می‌نماید.

در این مناطق نیروی متخصص بومی بسیار محدود است و اغلب مسؤلان به دلیل کمبود نیروی آموزش‌دیده نگاهی بدبینانه به جذب افراد بومی در جریان توسعه دارند. از نظر آن‌ها، نیروهای بومی فقط در صورت آموزش می‌توانند امکان و آمادگی حضور در برنامه‌های توسعه‌ای را داشته باشند. داشتن تنوع طبیعت و سواحل بکر، وجود خانه‌های بوم‌گردی، داشتن جاذبه‌های طبیعی مانند گل‌افشان‌ها، بناهای تاریخی، شناساندن فرهنگ سنتی و بومی منطقه، داشتن قابلیت بالا برای ورزش‌های آبی و تفریحات ساحلی این نکته را گوش زد می‌کند که با مراجعه به نقشه جغرافیای طبیعی ایران، مشاهده می‌کنیم که سواحل مکران، از کمترین عرض جغرافیایی برخوردار بوده و لذا کمترین فاصله با استوا را داشته و به تبع آن، براساس شرایط ترکیب شده طول روز، تغییرات فصول، رطوبت نسبی و دما و ...، شرایط سواحل مکران، بیشترین مشابهت با آب و هوای حاره ای و استوایی دارد و لذا در مقایسه با دیگر مناطق کشور، از بیشترین مزیت نسبی جهت تولید محصولات کشاورزی استوایی برخوردار است.

به دلیل مشکلات شدید اقتصادی - اجتماعی در منطقه و فقدان سیاست‌گذاری‌های کارآمد، جهت‌گیری‌های جدی در مردم به کشورهایی نظیر امارات و هند در جاسک و عمان و هند در سیستان و بلوچستان وجود دارد. در کنار بذر تفرقه افکنی توسط کشورهای همسایه خارجی، متأسفانه مشاهدات عینی نشان می‌دهد که به نام شیعه و سنی، ظلم زیادی به مردم منطقه شده است که باید از هرگونه افراط و تفریط جلوگیری شود. در سواحل مکران هویت قومی بلوچ بیش از سایر هویت‌ها بر حفظ بقایا و عناصر خود حساسیت و پافشاری دارد. این ویژگی در تمامی مناطق مورد بررسی در سطح استان سیستان و بلوچستان و استان هرمزگان مشترک است و در مراودات فرهنگی و زندگی روزمره از قبیل ازدواج، اشتغال، سبک زندگی، نوع پوشش و... نمایان است. لذا برای توسعه اقتصادی سواحل مکران لزوم توجه و مشارکت دادن سران مذهبی و طایفه‌ها بسیار پر اهمیت می‌باشد.

با توجه به یافته‌های تحقیق حاضر و الگوی توسعه اقتصادی ارائه شده برای منطقه مکران برای هر یک از اولویت‌های پیشنهاداتی مبتنی بر تحلیل نتایج حاصل از تحقیق ارائه گردیده است. بر اساس یافته‌های تحقیق ۴ اولویت کلی در نظر گرفته شد. لذا پیشنهاد می‌گردد که بر اساس این اولویت‌های ارائه شده اقدامات موثری در راستای توسعه سواحل مکران انجام گیرد. در ادامه به ترتیب هر اولویت پیشنهادات اجرایی ارائه می‌گردد:

اولویت اول:

❖ پیشنهاد می‌شود که بخش‌های اجرایی نیز همچون بخش‌های نظامی، تمام ظرفیت‌های خود را در جهت به کار بست و تحقق تدابیر ابلاغی مقام معظم رهبری در منطقه بکار گیرند. همچنین در جهت به کار بست تدابیر مقام معظم رهبری در منطقه مکران از مدیران و مسئولان پر تلاش، توانمند و با روحیه جهادی استفاده گردد.

❖ توصیه می‌گردد که توسعه راه‌ها و جاده‌های منطقه انجام گرفته و تبدیل راه‌های اصلی منطقه به بزرگراه در اولویت اصلی کارهای عمرانی قرار گیرد. همچنین مجلس و مسئولان اجرایی می‌توانند اقدامات و قانون‌گذاری‌های موثر برای توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل مانند؛ توسعه ریلی کریدور شمال به جنوب و کریدور شرق به غرب انجام دهند.

❖ با توجه به پتانسیل مناسب سواحل مکران دولت می‌تواند با تامین اعتبارات لازم و یا جذب سرمایه - گذران داخلی و خارجی به ایجاد بنادر و اسکله‌های چند منظوره جدید در منطقه مبادرت ورزد. از جمله اقداماتی که در راستای توسعه زیر ساخت‌های حمل و نقل می‌توان انجام داد:

- توسعه بندر چابهار حسب افزایش ظرفیت ترانزیت احداث فرودگاه بین‌المللی چابهار،
- احداث خط آهن بندرعباس چابهار و تکمیل محور ترانزیت چابهار - میلک
- احداث اسکله بزرگ چابهار و توسعه اسکله کنارک برای پهلوگیری کشتی‌های بزرگ صید

- راه‌سازی جاده اصلی محور چابهار - گواتر و احداث محور ساحلی جاسک - کنارک
  - احداث بزرگراه ساحلی بندرعباس - چابهار
  - احداث پایانه صادراتی نفت و گاز در چابهار و جاسک
- ❖ از زیربناهای اقتصاد سواحل مکران، فعالیت صید و صیادی است. باید توجه داشت که علیرغم اشتغال قابل توجهی از جمعیت منطقه در این بخش، اما بخش شیلات از کارایی چندانی برخوردار نیست. علت این مهم مسائل آموزشی، فرهنگ سازی، مسئله بیمه و تجهیزات است که باید در ارتقای این موارد سازمان شیلات نقش آفرینی کند. برای فعلیت بخشی به ظرفیت‌های شیلات در منطقه می‌توان با ارائه طرح‌های توجیهی اقتصادی، ساز و کارهای موثری در جهت جذب سرمایه‌گذاران خصوصی برای احداث سردخانه، پمپ‌بنزین، مراکز رفاهی و خدماتی تدوین نمود. همچنین اقدامات دیگری مانند (تأمین برق مصرفی با نرخ کشاورزی جهت بنادر صیادی، ارائه تسهیلات و حمایت‌های موثر در جهت ایجاد شرکت پشتیبانی صیادی و کشتی‌های تجاری) می‌تواند موثر واقع گردد.
- ❖ پیشنهاد می‌شود که به دلیل نزدیک بودن منطقه به آب‌های آزاد احداث و توسعه صنایع صادرات محور مانند صنایع دریایی و دارویی، همچنین ایجاد کارخانه‌های تولیدی که به آب فراوان نیاز دارند و هزینه‌های حمل محصول آن‌ها بالا می‌باشد مانند فولاد، در دستور کار قرار گیرد. سواحل مکران مستقیم به آب‌های آزاد وصل‌اند و با استفاده از امکانات موجود در این سواحل می‌توان زمینه توسعه اقتصاد تجاری را بسط داد. اما در کنار آن باید به حرکتی رو به جلو برای توسعه عمرانی و آبادانی منطقه هم توجه شود و از حالت بن بست و محرومیت منطقه کاسته شود. برای این منظور بهتر است طرح‌های تهیه شده یا نیمه تمام مثل راه میناب به جاسک، انتقال آب از سد جگین برای شرب و کشاورزی، ساماندهی شترهای سرگردان در محور سیریک به جاسک، توسعه مراکز دانشگاهی با رویکرد جذب دانشجو متناسب با نیاز منطقه، توسعه بندر، فعالیت دریانوردی و شیلات در سه شهرستان، بهره برداری از کارخانه آب شیرین کن چابهار کنارک (فاز ۲)، رفع محرومیت از روستاهای کنارک، چابهار و جاسک با تأمین آب شرب و اصلاح راه‌های مواصلاتی آنها، تقویت خانه‌های بهداشت روستایی، احداث راه آهن و فعال شدن فرودگاه جاسک برای تردهای هوایی.
- ❖ به منظور فعلیت بخشی به ظرفیت‌های گردشگری پیشنهاد می‌شود که در منطقه مکران؛ مسابقات و فستیوالهای ورزشی مانند مسابقات رالی (اتومبیل رانی) ورزش‌های آبی برگزار گردند.
- ❖ پیشنهاد می‌گردد که بخش عمده رشته‌های تحصیلی موجود در دانشگاه‌های منطقه با نیازهای منطقه متناسب شوند. با توجه به اقتصاد دریامحور و فعلیت بخشیدن به توان‌های محیطی آن به بررسی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های ناحیه‌ای آن به صورت آمایش سرزمین شناسایی فرصت‌های شغلی سواحل مکران انجام شود که این امر می‌تواند با استفاده از مراکز دانشگاهی و بخش خصوصی و

در قالب تشکیل کمیته‌های تخصصی در زمینه قابلیت‌های توسعه منطقه مکران پیگیری شود. برای افزایش مهارت و تخصص مردم محلی می‌توان آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای هم راستا با صیادی، دریانوردی و استفاده از منابع دریا را ایجاد نمود. آموزش مبتنی بر تکنولوژی نوین و آموزش بهینه ساکنان بومی نیز می‌تواند راهکار دیگر در جهت تقویت دانش و مهارت افراد باشد.

❖ توصیه می‌گردد که تدابیری اتخاذ گردد که با اقداماتی همچون؛ وضع قوانین جدید و اصلاح قوانین مربوط به سرمایه‌گذاری، دادن امتیازات بانکی به مردم، سرمایه‌داران بلوچ در داخل و خارج از کشور و منطقه را ترغیب نمایند که در منطقه سرمایه‌گذاری کنند.

اولویت دوم:

❖ توصیه می‌گردد که برای فعالیت بخشی به ظرفیت‌های بخش کشاورزی با ارائه تسهیلات، تولید و فرآوری میوه‌های گرمسیری، پرورش گیاهان دارویی، تولید دارو از جلبکها گیاهان دریایی انجام گردد. همچنین می‌توان در جهت توسعه بخش کشاورزی به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای احداث صنایع تبدیلی کوچک و همچنین احداث سردخانه‌های محصولات کشاورزی، تسهیلات متنوع ارائه گردد.

❖ پیشنهاد می‌شود برای تقویت وحدت ملی و مذهبی با تندرستی‌های تفرقه افکنانه مبارزه شود همچنین به کارگیری مدیران محلی و سنی مذهب در برخی جایگاه‌های مدیریتی می‌تواند در این مهم کارساز باشد.

❖ لازم است اجرای برنامه‌های توسعه‌ای در منطقه دقیقاً با درخواست مردم بومی و بالاترین میزان مشارکت شان در اجرا صورت پذیرد. لذا توصیه می‌شود که سیاست‌های توسعه اقتصادی منطقه برای سران قبایل و رهبران مذهبی تبیین گردیده تا با توجه به سنی بودن اهالی بومی و نفوذ رهبران دینی در جامعه بتوان مردم بومی را برای همیاری با برنامه توسعه تشویق نمود. جذب افراد بومی در مراکز فرهنگی و علمی و توسعه دانشگاه‌ها می‌تواند در تقویت سرمایه اجتماعی کارساز باشد.

❖ پیشنهاد می‌گردد که سازمان‌های مردم نهاد در منطقه بسط و توسعه یافته و در اجرای برخی امورات توسعه مشارکت داده شوند. تقویت کانون‌های مردمی در افزایش دیدگاه مردم درخصوص توسعه اقتصادی منطقه می‌تواند مؤثر باشد. پیشنهاد می‌شود که ساز و کاری در بانک‌ها تدوین گردد که افراد سرمایه‌دار بتوانند با سرمایه‌گذاری در بانک امتیازات خود را به سایر مردم بومی منطقه اعطا نموده (مانند ساز و کاری که بانک رسالت برای این منطقه تدوین نموده) تا بدین صورت سرمایه‌گذاری در منطقه و رشد اجتماعی افزایش یابد.

❖ برای توسعه کسب و کارهای خرد و خانگی پیشنهاد می‌شود که اقداماتی در جهت سهولت تهیه مواد اولیه برای ساخت وسایل بومی و سنتی انجام گردیده و خرید تضمینی محصولات منطقه مانند صنایع دستی انجام پذیرد.

اولویت سوم:

❖ توسعه شاخص‌های رفاهی منطقه مکران و بهبود معیشت و فرهنگ جوامع محلی می‌تواند همانند سد محکمی برابر قاجاق عمل کند و از هزینه‌های امنیتی بکاهد.

❖ برای اجرایی نمودن سیاست‌های برنامه ششم توسعه پیشنهاد می‌شود که مسیرهای جدیدی برای تأمین مالی ایجاد زیرساخت‌های منطقه ساحلی مکران پیش‌بینی شده و ساز و کار اجرایی نمودن آن‌ها به تفصیل تدوین گردد.

❖ در بحث توسعه سواحل مکران و به‌کارگیری نیروهای مسلح باید طور عمل گردد که مردم بومی احساس نمایند برای حفظ جان و مال آنها می‌باشد تا بتوانند با اطمینان کامل پذیرای نیروهای مسلح شوند که این امر باعث میشود تا جایگاه راهبردی نیروی مسلح در این مناطق بخوبی خود را نشان دهد. همچنین در برنامه‌ریزی‌های راهبردی و ملی، نقش‌هایی متناسب با نیروهای مسلح به آنان واگذار شود. از آنجا که توسعه و امنیت لازم و ملزوم همدیگر هستند پیشنهاد می‌گردد که همراه با اجرایی نمودن برنامه توسعه منطقه مکران ظرفیت‌سازی امنیتی و نظامی در عمق استراتژیک دریای عمان و اقیانوس هند انجام پذیرد.

❖ بار رعایت ملاحظات حفاظتی، تعامل و همکاری فرماندها و مسئولان نظامی منطقه با مردم بومی و عل‌الخصوص نخبگان و سران قبایل در منطقه می‌تواند در جهت افزایش سرعت فرآیند توسعه موثر باشد. در این راستا تلاش در جهت ایجاد روحیه خودباوری ملی و امید به آینده بین مردم در سایه کوشش و همدلی مردم منطقه با نیروهای نظامی و دولتی می‌تواند راهبرد مناسبی باشد.

اولویت چهارم:

❖ حوزه بلافصل منطقه مکران (نیک شهر، قصرقند، بشاگرد...) از معادن سرشاری بهره می‌برد در صورت ارائه آموزش‌ها و مهارت‌آموزی‌های لازم به مردم بومی منطقه برای استفاده از ظرفیت بسیار خوب ایجاد و احداث معادن می‌تواند در آبادانی و اشتغال مردم منطقه مفید واقع گردد.

❖ با توجه به تجمع مواد مغذی و به تبع آن تجمع گله‌های ماهی در سواحل مکران می‌توان از این موارد استفاده نمود و اشتغال بیشتری ایجاد نمود.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- بیات، حمیدرضا و حاتمی، ایرج. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر در توسعه نیافتگی سواحل مکران، چابهار، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- دریاباری، سیدجمال الدین؛ هارون بحری، سیاوش؛ خانجان زاده کاکرودی، شقایق؛ حاجی محمدلو، محمد و پزشکی مهدی (۱۳۹۷). آمایش سرزمینی و توسعه سواحل مکران با تأکید بر مکان یابی و احداث شبکه های حمل و نقل در راستای ارتقای موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک، جغرافیای انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲، ص ۱۷۴-۱۵۱.
- رحیمی، فاطمه؛ خواجه بهرامی، مینا؛ برفروشان، شازیه و میرزاده، آرمینا (۱۳۹۵). مدیریت و توسعه فرصت‌های کارآفرینی در سواحل مکران، همایش ملی فرصت‌های کارآفرینی و سرمایه‌گذاری، چابهار، دانشگاه بین‌المللی چابهار.
- رنانی، محسن؛ عماد زاده، مصطفی و مویدفر، رزیتا (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی: ارایه یک الگوی نظری، مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره ۲، شماره ۲، ص ۱۵۱-۱۳۳.
- سلیمان اوغلی، علی و پناهی، محمد حسین (۱۳۹۷). نقش نیروی دریایی راهبردی ارتش در تسهیل مدیریت بحران سواحل مکران، پدافند غیر عامل و امنیت، دوره ۷، شماره ۲۵، ص ۹۴-۶۷.
- شیخکی، فاروق و شهیکی تاش، مهیم (۱۳۹۵). ضرورت توسعه کلاستر (خوشه) گرد شگری در سواحل مکران و اولویت‌بندی معیارها توسعه آن، به کمک تحلیل شبکه‌ای (ANP)، همایش ملی فرصت‌های کارآفرینی و سرمایه‌گذاری، چابهار، دانشگاه بین‌المللی چابهار.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۸). تعاریف و مفاهیم استاندارد برای استفاده در طرح‌ها و گزارش‌های آماری.
- مسقطی، عبدالخالق (۱۳۹۵). پتانسیل سنجی و قابلیت سنجی استفاده از توانمندی‌های سواحل مکران در راستای توسعه پایدار، همایش ملی فرصت‌های کارآفرینی و سرمایه‌گذاری، چابهار، دانشگاه بین‌المللی چابهار.
- هراتی، جواد و قدرتی، سعید (۱۳۹۵). بررسی جایگاه حمل‌ونقل دریایی در توسعه مناطق دریایی جنوب: مطالعه موردی سواحل مکران، همایش ملی فرصت‌های کارآفرینی و سرمایه‌گذاری، چابهار، دانشگاه بین‌المللی چابهار.
- لطفی فر، مجتبی و یغوری، حسین (۱۳۹۱). نقش امنیت در توسعه گردشگری، مورد شناسی، چابهار، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی، همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.

- مکیان، سید نظام الدین؛ کربلایی بادی، فریبا و بهرامی، فرشته (۱۳۹۷). سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی، مطالعه مقایسه‌ای بین کشورهای با سرمایه اجتماعی بالا و کشورهای با سرمایه اجتماعی پایین، سیاست‌های راهبردی و کلان، دوره ۶، شماره ۲۳، ص ۱۲۹-۱۵۴.

منابع لاتین

- AbdeL-Latif, T., Ramadan, S. T., & Galal, A. M. (2012). Egyptian coastal regions development through economic diversity for its coastal cities. *HBRC Journal*, 8(3), 252-262.
- AbdeL-Latif, T., Ramadan, S. T., & Galal, A. M. (2012). Egyptian coastal regions development through economic diversity for its coastal cities. *HBRC Journal*, 8(3), 252-262.
- Benedictis, L. D. (2005). Three decades of Italian comparative advantages. *The World Economy*, 28(11), 1679-1709.
- Nuryadin, D., Syaifudin, N., Handika, R., Setyobudi, R. H., & Udjiyanto, D. W. (2016). The Economic of Marine Sector in Indonesia. *Aquatic Procedia*, 7, 181-186.
- Sumaila, U. R., & Charles, A. T. (2002). Economic models of marine protected areas: an introduction. *Natural Resource Modeling*, 15(3), 261-272.
- Thorpe, A., Ibarra, A. A., & Reid, C. (2000). The new economic model and marine fisheries development in Latin America. *World Development*, 28(9), 1689-1702.
- Tuzkaya, G., Önüt, S., Tuzkaya, U. R., & Gülsün, B. (2008). An analytic network process approach for locating undesirable facilities: an example from Istanbul, Turkey. *Journal of Environmental managemen*.

